

Avoliittolain soveltaminen ja tulkinta

Korkeimman oikeuden ratkaisuja avoliittolain tulkinnasta

Tiivistelmä

Tekijä(t) Frosti, Jonna	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Valmistumisaika 2021
	Sivumäärä 45	
Työn nimi Avoliittolain soveltaminen ja tulkinta Korkeimman oikeuden ratkaisuja avoliittolain tulkinnasta		
Tutkinto Tradenomi		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annettua lakia (26/2011) ja sen soveltamista sekä tulkintaa. Avoliittolaki astui voimaan huhtikuussa 2011. Sen myötä avopuolisoille tuli mahdolliseksi hakea pesänjakajaa omaisuuden erottelemiseksi sekä esittää hyvitysvaatimus toiselle osapuolelle perusteetonta etua synnyttäneen yhteistalouden hyväksi annetun panoksen perusteella avoliiton päätyttyä. Avoliiton soveltamiseksi liiton on täytettävä laissa määrätyt edellytykset, joten laki ei koske kaikkia avoliittoja. Avoliitot voidaan jakaa lailla säänneltyihin ja lailla sääntelemättömiin liittoihin.</p> <p>Työssä käytettiin lainopillista tutkimusmenetelmää. Teoriaosassa tarkasteltiin avoliiton käsitettä oikeudellisesta näkökulmasta ja selvitettiin lainsisältöä, jotta saatiin tietoa laista ja sen vaikutuksista avoliittoihin. Työn tutkimusosaan valittiin kolme oikeustapausta, joihin korkein oikeus on antanut ennakkoratkaisunsa. Kaikkiin tapauksiin on sovellettu avoliittolakia. Tutkimusosassa keskityttiin analysoimaan erityisesti korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä, jotta saatiin tietoa siitä, kuinka avoliittolakia sovelletaan käytännössä. Apuna tutkimuksessa käytettiin oikeuslähteitä, kuten oikeuskirjallisuutta, lainsäädäntöä ja hallituksen esitystä (37/2010) avoliittolaista.</p> <p>Avoliittolaki on sisällöltään tiivis ja osaan säännöksistä olisi tarve tehdä tarkennuksia, jotta monitulkintaisilta tilanteilta olisi helpompi välttyä. Tutkimuksen avulla saatiin selville korkeimman oikeuden ennakkopäätösten pohjalta syntyneitä tulkintalinjauksia. Tulkintalinjausten tarkoituksena on ohjata tuomioistuimia lain tulkinnassa sekä toimia lain ohella apuna tapausten ratkaisemisessa tulevaisuudessa. Tutkimus osoitti, ettei avoliittolaki tuo merkittävää oikeudellista suojaa avopuolisoille vaan puolisoiden on itse huolehdittava muun muassa perintöoikeudestaan testamentilla.</p>		
Asiasanat avopuoliso, avoliitto, avoliittolaki, yhteistalouden purkaminen, avoero		

Abstract

Author(s) Frosti, Jonna	Type of Publication Thesis, UAS Number of Pages 45	Published 2021
Title of Publication Application and Interpretation of the Cohabitation Law Settlements of the Supreme Court		
Name of Degree Bachelor of Business Administration (UAS)		
Abstract <p>The objective of the study was to investigate the law of the dissolution of cohabitants' household (26/2011) and the application and interpretation of it. The cohabitant law came into effect in April 2011 and so it became possible for the cohabitants to get a property executor of an estate to divide the property and to propose a claim for compensation to the other party at the end of the cohabitation. For the application of the law, cohabitation must meet the specific conditions of the law.</p> <p>The method used in the study was juridical. The study consists of two sections. The theory section examines the concept of cohabitation and the contents of an act. The empirical part consists of analyzing three precedents of the Supreme Court. By analyzing the precedents, the aim was to achieve a more practical view of the application and interpretation of the law. The data were gathered from law literature, the proposal of the Government (37/2010) and legal usage.</p> <p>The content of the law of the dissolution of the household of cohabiting partners is concise and would require elaboration. Without elaboration, some provisions of the law are ambiguous. With the precedent analyses, guidelines for interpretation by the Supreme Court were discovered. The guidelines could be used as aid when interpreting the law. The law of the dissolution of the household of cohabiting partners can only be applied when the cohabitation has broken up. The study shows that the cohabitation law does not provide the cohabitants with significant legal protection. Among other things, the parties must take care of the inheritance right with a joint will.</p>		
Keywords cohabitation, cohabitant, dissolution of common-law marriage		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Tutkimusasetelma.....	2
2.1	Tutkimuksen tavoite, tutkimuskysymykset ja aiheen rajaukset.....	2
2.2	Tutkimusmenetelmä	2
2.3	Aiempi tutkimus avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta	4
2.4	Työn rakenne.....	4
3	Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta.....	6
4	Avoliitto	8
4.1	Perhetyypit ja avoliittojen yleisyys.....	8
4.2	Avoliitto oikeudellisesta näkökulmasta	9
4.2.1	Avoliittolailla sääntelemätön avoliitto.....	10
4.2.2	Avoliittolailla säännelty avoliitto.....	12
4.3	Avoliiton purkautuminen.....	13
5	Avio- ja avoliiton vertailua	15
5.1	Avoliitto	15
5.2	Avio- ja avoliiton eroja.....	15
5.3	Avio- ja avoliiton yhtäläisyyksiä.....	17
6	Avoliittojen oikeudellinen sääntely	19
6.1	Omaisuuksien erottelu ja hyvitysvaatimus.....	19
6.2	Erottelun toimittaminen ja pesänjakajan hakeminen	19
6.3	Hyvitys.....	22
6.4	Omaisuuksien erottelua ja hyvitystä koskeva muutoksenhaku	23
7	Sopimukset ja testamentit.....	25
7.1	Avopuolisoihin koskeva sopimusvapaus.....	25
7.2	Sopimus avoliittolain soveltamatta jättämisestä	25
7.3	Sopimus avoliiton purkautumisen varalle	26
7.4	Keskinäinen testamentti.....	27
7.5	Avopuolisoiden keskinäinen sopimus elatusvelvollisuudesta	27
8	Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta	29
8.1	Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisujen analysointi.....	29
8.2	KKO:2018:5.....	29
8.3	KKO:2019:69.....	31
8.4	KKO:2020:65.....	33

8.5	Korkeimman oikeuden avoliittolain tulkintalinjaukset.....	36
9	Yhteenveto ja pohdinta	39
	Lähteet	42

Käsitteet

Avoliittolaki	Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta (26/2011)
HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
Lailla säännelty avoliitto	Avoliitto, johon voidaan soveltaa lakia avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta.
Lailla sääntelemätön avoliitto	Avoliitto, johon ei voida soveltaa lakia avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta.
Nimiperiaate	Periaatteen mukaan omaisuus kuuluu sille, kenen nimiin se on merkitty. Sovelletaan ratkaistaessa omaisuuden omistuskysymyksiä. (Kangas 2019, 418.)
Omaisuu den ja velkojen erillisyy s	Puolisoiden omiin nimiinsä hankkima omaisuus ja velka pidetään erillään toisen puolison omaisuudesta tai veloista. Omaisuus tai velka on voitu hankkia ennen liittoa tai liiton aikana. (Kangas 2019, 437.)
Yhteisomistusolettama	Omaisuskysymyksiä ratkaistaessa sovelletaan yhteisomistusolettamaa, jos on epäselvää, kenelle omaisuus kuuluu. Tällöin omaisuus katsotaan yhteiseksi ja osapuolet omistavat siitä yhtä suuret osuudet. (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 6 §.)

1 Johdanto

Avoliitot ovat parisuhdemuotona kasvattaneet suosiotaan jo useamman vuosikymmenen ajan. Vuonna 2011 voimaan astui laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta (26/2011), niin sanottu avoliittolaki, jonka myötä saatiin nimenomaan avoliittoja sääntelevä erityislaki. Ennen kyseisen lain voimaantuloa erityistä avoliittoja koskevaa lainsäädäntöä ei ollut, vaan avoliittoihin liittyvät oikeudelliset ongelmat ratkaistiin normaalien siviilioikeudellisten säännösten mukaan.

Avoliittolain soveltamiseen liittyy kuitenkin muutamia ongelmakohtia, sillä oikeuskäytäntöä lain soveltamisesta ei ole paljoa sekä lain sisältö on melko tiivis. Tässä työssä tarkoituksena on selvittää, miten lakia sovelletaan ja tulkitaan käytännössä. Aiemmin tehdyissä tutkimuksissa on selvitetty lain sisältöä ja vaikutuksia puolisoitten omistussuhteisiin sekä vertailtu kattavasti avio- ja avoliiton eroja oikeudellisesta näkökulmasta. Tämän tutkimuksen avulla pyritään saamaan näkökulmaa lain soveltamisesta käytännössä analysoimalla korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja. Avoliittolakia voidaan soveltaa vain avoliiton purkautuessa, joten kaikissa tutkimuksessa käsitellyissä oikeustapauksissa, joihin korkein oikeus on antanut ennakkoratkaisunsa, kyse on eroon päättyneistä avoliitoista. Laki on ollut voimassa 10 vuoden ajan, mutta sitä on sovellettu tänä aikana vain kolmessa korkeimman oikeuden antamassa ennakkoratkaisussa, mikä tekee aiheesta erityisen mielenkiintoisen. Tutkimuksen avulla saadaan tarkempaa tietoa siitä, millaisissa tapauksissa lakia on mahdollista soveltaa sekä mitkä seikat vaikuttavat korkeimman oikeuden ratkaisuihin.

Työn aihe valikoitui kiinnostukseni pohjalta perhe- ja perintöoikeuteen. Usea lähipiiriini kuuluva henkilö elää avoliitossa ja henkilökohtaisten kokemuksieni perusteella avoliittojen oikeudellisista ulottuvuuksista ei olla yhtä tietoisia kuin esimerkiksi avioliittoja koskien. Tämän työn avulla halutaan avoliittolain soveltamisen ja tulkinnan tutkimisen lisäksi tuottaa tietoa avoliitoista juridisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Tutkimuksesta voivat hyötyä muuan muassa avoliittoa tai avoeroa suunnittelevat, avoliitossa elävät tai jo avoliitosta eronneet henkilöt. Myös avioliiton solmimista harkitsevat voivat saada uutta näkökulmaa siihen, kummassa parisuhdemuodossa haluavat tulevaisuudessa elää.

2 Tutkimusasetelma

2.1 Tutkimuksen tavoite, tutkimuskysymykset ja aiheen rajaukset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia avoliittolain soveltamista ja tulkintaa. Tavoitteena on selvittää, miten lakia avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta on sovellettu oikeustapauksissa lain voimaantulon jälkeen sekä mitkä asiat ovat vaikuttaneet korkeimman oikeuden antamiin ennakkoratkaisuihin.

Asetetun tavoitteen ja havaitun ongelman pohjalta on johdettu tutkimuskysymyksiä tukemaan tutkimusta. Apukysymyksien tarkoituksena on ohjata tutkimusta oikeaan suuntaan, jotta tutkimus vastaisi päätutkimuskysymykseen.

Työn päätutkimuskysymys on

- Miten avoliittolakia tulkitaan käytännössä oikeustapausten ja niihin annettujen korkeimman oikeuden ennakkoratkaisujen perusteella, kun avoliitto on päättynyt eroon?

Apukysymykset ovat

- Miten lailla säännelty avoliitto eroaa lailla sääntelemättömästä avoliitosta?
- Mitä edellytyksiä avoliittolain soveltamiselle on?
- Millaisia ennakkoratkaisuja korkein oikeus on antanut oikeustapauksiin, joiden taustalla on avoliiton päättyminen ja joihin voidaan soveltaa avoliittolakia?
- Miten korkein oikeus on perustellut antamansa ratkaisut ja mitkä seikat ovat vaikuttaneet annettuihin ratkaisuihin?

Opinnäytetyö keskittyy avoliittolainsäädännön voimaan tulon jälkeiseen aikaan. Työssä ei käsitellä verotukseen liittyviä asioita eikä nimilainsäädäntöä. Työ perustuu ainoastaan Suomen lainsäädäntöön ja oikeustapauksiin. Työssä ei käsitellä lapsen holhousa, elatusta tai ylipäänsä asemaa avoliitossa. Työssä käsitellään puolisoitten välille tehtäviä sopimuksia, joten mukana on myös sopimusoikeudellista näkökulmaa.

2.2 Tutkimusmenetelmä

Tässä opinnäytetyössä toteutetun oikeustieteellisen tutkimuksen tutkimusmenetelmänä on käytetty lainopillista eli oikeusdogmaattista tutkimusmenetelmää. Tutkimusta voidaan kutsua oikeustieteelliseksi, jos sen tutkimuskohteena on oikeusjärjestys ja tutkimuksen avulla pyritään löytämään vastaus johonkin oikeudelliseen ongelmaan (Husa ym. 2008, 17–19).

Lainopin avulla tulkitaan oikeussäännösten sisältöä, systematisoidaan eli jäsennetään voimassa olevaa oikeutta sekä punnitaan eli määritetään oikeusperiaatteelle ratkaisuarvo. Tutkimusmenetelmää hyödyntämällä pyritäänkin tuottamaan perusteltuja tulkinta-, punninta- ja systematisointikannanottoja. (Kolehmainen 2015, 2, 7.) Kannanottojen tuottamisen apuna käytetään oikeuslähteitä niiden etusija- ja käyttöjärjestyssääntöjen mukaisessa järjestyksessä (Husa ym. 2008, 20).

Oikeuslähteet voidaan jakaa ryhmiin sen mukaan, millainen painoarvo niillä on oikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Aulis Aarnion ja Aleksander Peczenikin kehittämän jaottelun mukaan ryhmiä on kolme: vahvasti velvoittavat, heikosti velvoittavat ja sallitut oikeuslähteet. Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat muun muassa kansallinen laki ja eurooppaoikeuden sitovat säännökset. Heikosti velvoittavia ovat tuomioistuinratkaisut ja lainvalmisteluaineistot ja sallittuja ovat muun muassa oikeustiede ja yleiset oikeusperiaatteet. (Kolehmainen 2015, 8–9.) Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä on noudatettava lainsoveltamisessa virkavirheen uhalla. Heikosti velvoittavista voidaan poiketa ilman seuraamuksia, mutta syy soveltamatta jättämiselle täytyy perustella. Sallittuihin oikeuslähteisiin voidaan vedota ratkaisua tehdessä, mutta niiden sivuuttamisesta ei tule seuraamuksia eikä sivuuttamista tarvitse myöskään perustella. (Husa ym. 2008, 33.)

Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset eli prejudikaatit ovat heikosti velvoittavia oikeuslähteitä, mutta niillä katsotaan olevan tuomioistuinten lainkäyttöä ohjaava merkitys. Toisin sanoen alempien tuomioistuinten on oikeustapauksia ratkaistessaan otettava huomioon vastaavanlaisista tapauksista annetut korkeimman oikeuden ennakkopäätökset. Päätöksiä ei ole pakko noudattaa, mutta siinä tapauksessa aiemmasta päätöksestä poikkeaminen on perusteltava. (Määttä & Paso 2019, 58.) Ennakkopäätöksiä tutkimalla voidaan saada tietoa lain soveltamisesta ja tulkinnasta käytännössä. Käytettäessä ennakkoratkaisuja lähdeaineistona, tulee kiinnittää huomioita niiden tapauskohtaisuuteen. (Husa ym. 2008, 60.)

Tämän opinnäytetyön teoriaosassa selvitetään voimassa olevan oikeuden sisältöä ja työhön liittyviä käsitteitä oikeuslähteitä apuna käyttäen. Tässä työssä oikeuslähteinä käytetään pääasiassa hallituksen esitystä avoliittolaista, lainsäädäntöä, oikeuskirjallisuutta ja oikeuskäytäntöä. Tutkimuksessa analysoidaan lisäksi kolmea korkeimman oikeuden ennakkoratkaisua, jotka on annettu avopuolisoiden yhteistalouden purkamista käsitteleviin oikeustapauksiin. Ennakkoratkaisuja analysoimalla selvitetään, millaisissa oikeustapauksissa avoliittolakeja on sovellettu, ja pyritään erottamaan ne seikat, jotka ovat vaikuttaneet annetun ratkaisun sisältöön. Analysoinnin perusteella pyritään selvittämään korkeimman oikeuden ennakkopäätösten pohjalta syntyneitä tulkintalinjauksia. Työn teoriaosa tuo esille avoliittolain sisältöä, ja ennakkopäätösanalyysien avulla pyritään saamaan tietoa lain

soveltamisesta käytännössä. Keskeisimpien käsitteiden ja lain sisällön selvittäminen luovat teoriapohjan, jonka avulla ennakkopäätösten analysoiminen on mahdollista.

2.3 Aiempi tutkimus avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta

Avoliittolain voimaantulon jälkeen avoliittoja ja avoliittolakia on tutkittu useasta eri näkökulmasta. Anneli Maanpään (2013) opinnäytetyössä Avoliiton päättyminen: avoliiton päättyminen varallisuus oikeudelliset vaikutukset ennen ja jälkeen lain avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta voimaantulon on keskittyy vertailemaan aikaa ennen avoliittolakia ja aikaa jälkeen avoliittolain voimaantulon. Erityisesti tutkimuksessa on tutkittu lain tuomia muutoksia avoliittoja koskien. Myös avoliiton purkautumista ja sen taloudellisia vaikutuksia puolisoihin on tutkittu muun muassa varallisuus oikeudellisen aseman ja omaisuuden omistussuhteiden näkökulmasta. Tästä ovat esimerkkeinä Taina Sjölundin (2011) opinnäytetyö Yhteistalouden purkautumisen vaikutukset omistussuhteisiin ja Isabella Sandellin (2019) opinnäytetyö Avoliiton purkamisen taloudelliset vaikutukset. Sandellin työssä mielenkiintoista on tutkimuksen keskittyminen tavanomaisen yhteisen omaisuuden jakamisen lisäksi puolisojen yhteisen yrityksen jakamiseen avoliiton päättyessä.

Riitta Rämö (2011) on tutkinut opinnäytetyössään Avopuolisoiden yhteistalouden päättyminen taloudellinen järjestely avopuolisoiden taloudellista tilannetta avoliiton päättyessä eron tai toisen puolison kuolemaan avoliittolain voimaantulon jälkeen. Avopuolisoiden perintöoikeudellista asemaa on tutkittu Maarit Rantamäen (2012) opinnäytetyössä Testamentti, avopuolison jäämistöoikeudellinen turva ja Sanna Pohjanheimon (2015) opinnäytetyössä Jäämistösuunnittelu avoliitossa – varautumisen vaihtoehdot maatilalla. Pohjanheimo on keskittynyt tutkimaan avopuolisoiden varallisuussuhteita ja niiden jakautumista avoliiton päättyessä toisen puolison kuolemaan sekä jäämistösuunnittelua ja sen merkitystä avoliitossa.

Osassa tehdyistä tutkimuksista on vertailtu avio- ja avoliittojen eroja, esimerkiksi Miitta Massisen (2019) opinnäytetyössä Avoliiton ja avoliiton väliset eroavaisuudet ja Janna Hotakaisen (2020) opinnäytetyössä Avoliiton ja avoliiton erot perinnönjaossa. Hotakainen on tutkinut eroja erityisesti perinnönjaon näkökulmasta. Maija Niemeläinen (2020) on tehnyt pro gradu -tutkielman Avoliittolain 8 §:n mukaisen hyvityksen edellytykset avoliiton päättyessä, jossa tutkitaan tarkemmin avoliittolakiin sisältyvää hyvityssäännöstä.

2.4 Työn rakenne

Opinnäytetyön rakenne koostuu teoria- ja tutkimusosasta. Työn johdannossa kerrotaan tiivistetysti työn aiheesta, tutkimuksen tavoitteesta sekä tutkimuksen tekemiseen johtaneet syyt. Luku 2 sisältää tietoa tutkimuksessa käytettävästä tutkimusmenetelmästä, aiheen

rajauksista, tutkimuskysymyksistä sekä aiemmasta tutkimuksesta kyseistä aihetta koskien. Työn teoriaosan luvuissa 3–7 käsitellään aiheen kannalta merkittävimpiä käsitteitä sekä avoliittoja koskevaa lainsäädäntöä. Avoliittolakia ja sen merkityksiä tarkastellaan yksityiskohtaisesti, jotta lain sisällöstä ja sen vaikutuksista saadaan laaja ymmärrys. Teoriaosa sisältää myös avio- ja avoliiton vertailua sekä tietoa avoliittojen yleisyydestä. Teoriaosuuden lopussa käsitellään sopimuksia, joita avopuolisot voivat solmia keskenään.

Tutkimusosa sisältää korkeimman oikeuden ratkaisuja avoliittolain tulkinnasta. Analysoitavaksi on valittu kolme korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä. Tutkimusosassa esitellään oikeustapaukset sekä niihin korkeimman oikeuden antamat ennakkopäätökset. Ennakkopäätöksiä analysoimalla saadaan tietoa avoliittolain sovellettavuudesta ja tulkinnasta sekä selvitetään ennakkopäätösten pohjalta syntyneitä tulkintalinjoja. Työn viimeisessä luvussa on yhteenveto, jossa esitellään tutkimuksen johtopäätökset sekä jatkotutkimusehdotukset.

3 Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta

Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta astui voimaan 1. huhtikuuta 2011, ja sitä voidaan soveltaa avoliittoihin, jotka täyttävät erityislain määritelmät avopuolisosta ja avoliitosta. Lakimuutosta oli odotettu, sillä jo vuonna 2005 oikeusministeriö selvitti lainsäädännön muutoksen tarvetta tekemällä arviomuistion ja pyytämällä lausunnot sitä koskien eri viranomaisilta ja yhteisöiltä. Jo silloin suurin osa lausunnonantajista kannatti avoeroja koskevan sääntelyn kehittämistä. (Oikeusministeriö 2005:22, 2–3.)

Ennen lakimuutosta Suomessa ei ollut erityistä lainsäädäntöä avoliitoista, sillä niihin ei ollut mahdollista soveltaa avioliittolakia (234/1929) tai lakia rekisteröidyistä parisuhteesta (950/2001). Avoliiton purkautuessa siihen sovellettiin normaaleja siviilioikeudellisia säännöksiä, kuten nykyään lailla sääntelemättömän avoliiton päättyessä. (HE 37/2010.) Hallituksen esityksen (37/2010) tavoitteena olikin, että Suomeen saataisiin myös avoliittojen purkautumista varten säännökset. Näin omaisuuden erottelu voitaisiin toteuttaa oikeudenmukaisemmin, ja riitatilanteissa olisi mahdollisuus saada apua pesänjakajalta. Jo esitystä laadittaessa oli selvää, ettei avoliittoa pyritä rinnastamaan avioliittoon lakimuutoksen avulla, sillä jotkut ihmiset haluavat elää avoliitossa nimenomaan sen vapauden takia ilman samantyyppistä sääntelyä kuin avioliitossa.

Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta tunnetaan myös nimellä avoliittolaki. Virallinen nimi kuvaa kuitenkin paremmin lain sisältöä, sillä sitä sovelletaan ainoastaan lailla säännellyn avoliiton päättyessä eroon tai puolison kuolemaan. Toisin sanoen lailla ei ole vaikutuksia avioliittoon, jossa puoliset ovat edelleen yhdessä. (Nystén 2015, 98.)

Lakia sovelletaan kaikkiin Suomessa asuviin henkilöihin riippumatta heidän kansalaisuudestaan, pois lukien avioliitossa olevat henkilöt ja henkilöt, jotka asuvat naimisissa olevan henkilön kanssa (Kangas 2018, 291). Avoliittolaki on avioliittolain tavoin sukupuolineutraali, joten sitä voidaan soveltaa myös samaa sukupuolta olevien henkilöiden avoliittoihin.

Taannehtivuusperiaate

Avoliittolakia koskee niin sanottu taannehtivuusperiaate. Sen mukaan kyseistä lakia sovelletaan avoliittoihin, jotka ovat alkaneet ennen lain voimaantuloa eivätkä ole päättyneet ennen tätä. Käytännössä tämä koskee sellaista liittoa, joka on ennen lain voimaantuloa kestänyt yli viisi vuotta, joten lain voimaan tultua se on automaattisesti muuttunut lailla säännellyksi avoliitoksi. (Kangas 2018, 293–294.) Erityislakia ei sovelleta sellaisiin avoliittoihin, jotka ovat päättyneet ennen avioliittolain voimaantuloa (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 12.2 §).

Avoliittoja koskeva pakottava ja tahdonvaltainen lainsäädäntö

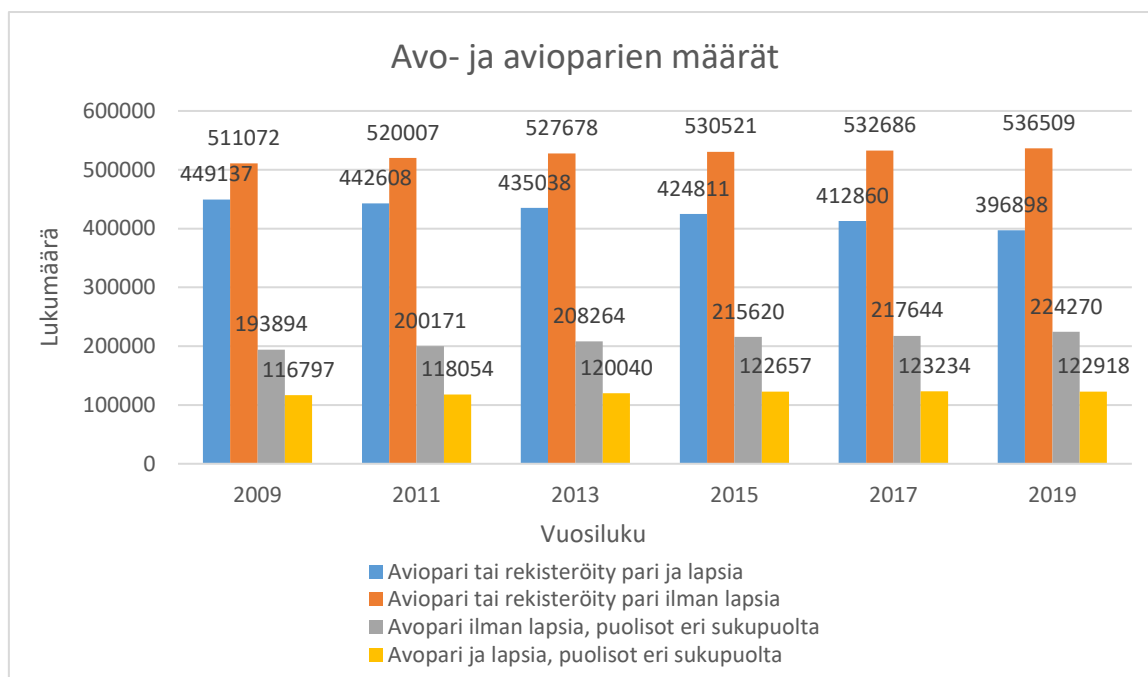
Lainsäädäntö sisältää indispositiivisia eli pakottavia säännöksiä, mutta myös dispositiivisia eli tahdonvaltaisia säännöksiä. Pakottavista lain säännöksistä ei voida poiketa, ja tahdonvaltaisista säännöksistä poikkeaminen on mahdollista keskinäisillä sopimuksilla. Esimerkiksi Suomessa rikoslaki on pakottavaa lainsäädäntöä ja avoliittolaki tahdonvaltaista. (Kangas 2019, 24–25.) Avoliittolain säännökset ovat suurimmalta osin dispositiivisia, joten puolisoilla on mahdollisuus poiketa säännöksistä. Sopimus, jolla säännöksistä poiketaan, on nimeltään sopimus avoliittolain soveltamatta jättämisestä. (Kangas 2018, 294–295.)

4 Avoliitto

4.1 Perhetyypit ja avoliittojen yleisyys

Avoliitot ovat yleistyneet yhteiskunnassamme jatkuvasti 1990-luvun alkupuolelta lähtien (Tilastokeskus 2020). Aiemmin avoliittoa on pidetty enemmänkin nuorten aikuisten liittona, mutta nykyään avoliitot ovat yleisiä myös muissa ikäluokissa. Tilastokeskuksen (2020) mukaan vuoden 2019 lopussa Suomessa oli perheitä yhteensä 1 467 368 kappaletta. Perheiksi katsotaan avo- ja avioparit, rekisteröidyssä parisuhteessa olevat henkilöt sekä taloudet, joissa vain toinen vanhempi asuu lasten kanssa. Perheet muodostuvat ihmisten asuminen perusteella.

Kuviossa 1 on kuvattu avo- ja avioliittoperheiden lukumäärät Suomessa vuosina 2009–2019. Rekisteröityjen parien ja avioparien määrät on yhdistetty, koska vuoden 2017 avioliittolain muutoksen seurauksena uusia rekisteröityjä parisuhteita ei ole voinut tämän jälkeen enää syntyä.

Kuvio 1. Avo- ja avioliittoperheiden määrät Suomessa 2009–2019 (mukailtu Tilastokeskus 2020)

Edellä olevan kuvion 1 perusteella voidaan todeta, että avoparien määrä Suomessa on kasvanut tasaisesti vuosien aikana. Kuviossa ei tule ilmi samaa sukupuolta olevien avoparien määrää, joten siltä osin voidaan olettaa, että avopareja on Suomessa enemmän kuin nämä tilastot antavat ymmärtää.

Toisaalta laadituissa tilastoissa on poikkeamaa, koska avopareja ei rekisteröidä erikseen ja tilastoissa näkyvät perheet on päätelty asuinpaikan perusteella. Avopari muodostuu, jos asunnossa asuu kaksi eri sukupuolta olevaa vähintään 18-vuotiasta henkilöä, jotka eivät ole sisaruksia, ja henkilöiden välinen ikäero on alle 15 vuotta. Avopari voi muodostua tässä tilanteessa virheellisesti, jos kysymyksessä onkin vain kämppäkaverit. Avoparin on myös mahdollista asua eri osoitteissa tai paikkakunnilla väliaikaisesti, jos syynä on esimerkiksi opiskelu- tai työskentely. Näin ollen heitä ei voida tilastoissa päätellä avopariksi. Kyseisten tilastojen avulla saadaan laaja käsitys yhteiskunnan rakenteesta perhetyyppien osalta ja pystytään seuraamaan tapahtuvaa kehitystä, huolimatta tilastoissa esiintyvistä poikkeamista. (Tilastokeskus 2019.)

4.2 Avoliitto oikeudellisesta näkökulmasta

Oikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna Suomessa on neljä eri perhemuotoa, jotka ovat avoliittolailta sääntelemätön avoliitto, lailla säännelty avoliitto, avioliitto ja rekisteröity parisuhde (Kangas 2018, 291). Yleisellä tasolla avoliiton tunnistaa siitä, että kaksi keskenään parisuhteessa olevaa henkilöä asuu samassa taloudessa. Juridisesta näkökulmasta asia ei kuitenkaan ole niin yksiselitteinen, vaan tarvitaan tarkempi määritelmä. Avoliiton muodostuminen vaatii yhteistalouden, joka ei synny vielä, vaikka puoliset asuisivat yhteisessä kodissa. Yhteisen kodin lisäksi heidän tulee jakaa arkea ja talouden menoja keskenään. Molemmat antavat panoksensa yhteisen talouden hyväksi esimerkiksi tekemällä kotitöitä ja ostamalla hyödykkeitä ja ruokaa yhteiseen kotiin. (Kangas 2018, 291–292.)

Yleensä yhteistaloudessa elävien oletetaan asuvan samassa asunnossa. Tietyissä tilanteissa avopuolisot saattavat kuitenkin asua eri osoitteissa tai paikkakunnilla. Esimerkiksi opiskelu- tai työpaikka toisella paikkakunnalla voi olla syy puolisoitten erillään asumiselle. (Nystén 2015, 96.)

Kangas (2018, 264–266) toteaa, että tarkasteltaessa onko kyseessä avoliitto, ratkaisevina tekijöinä ovat asuminen, yhteistalous sekä puolisoitten yhteinen tarkoitus muodostaa perhe, joka elää yhteistaloudessa. Avoliitto edellyttää siis parisuhdetta sekä yhteistaloutta. Avoliittoa ei muodostu esimerkiksi vuokralaisen ottaessa itselleen alivuokralaisen, koska he eivät ole keskenään parisuhteessa. Vuokralainen ja alivuokralainen muodostavat erillistaloudet, vaikkakin asuvat yhdessä. Avoliitto ei muodostu myöskään, jos osapuolet ovat naimissa, koska tällöin kyseessä on avioliitto.

Henkilöiden välillä vallitseva avioeste estää myös avoliiton solmimisen (Kangas 2018, 266). Avioesteitä ovat alaikäisyys, voimassa oleva avioliitto tai rekisteröity parisuhde sekä lähisukulaisuus (Avoliittolaki 234/1929, 4–9§). Poikkeus avoliiton esteisiin on alaikäisyys, sillä

avoliittolaissa avopuolisoille ei ole määritelty alaikäraja. Käytännössä myös avoliittolakea voidaan soveltaa alaikäisten henkilöiden avoliittoihin, jos ne täyttävät edellytykset lain soveltamiseksi. (Nystén 2015, 97–98.) Harvemmassa ovat todennäköisesti alaikäiset avopuolisot, jotka olisivat eläneet avoliitossa vähintään viiden vuoden ajan. Alaikäisillä puolisoilla voi kuitenkin olla yhteinen lapsi tai heillä on ollut yhteinen lapsi, joka mahdollistaa avoliittolain soveltamisen.

Juridisesta näkökulmasta avoliitot voidaan jakaa lailla säänneltyyn ja lailla sääntelemättömään avoliittoon. Lailla sääntelemättömään avoliittoon ei ole mahdollista soveltaa lakia avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja lailla säänneltyyn avoliittoon laki soveltuu. (Nystén 2015, 98.)

Sen lisäksi, että avoliitot jaetaan lailla säänneltyyn ja lailla sääntelemättömään, voidaan niitä ryhmitellä myös muilla tavoin. Avoliittoja pystytään tarkastelemaan esimerkiksi puolisoitten elämänvaiheen, liiton keston, puolisoitten sukupuolen tai perheeseen kuuluvien lasten näkökulmasta. Kangas (2018, 263) jakaa avoliitot nuorten aikuisten ensimmäiseen avoliittoon, avioliittoa edeltävään ja avioliiton jälkeen alkaneeseen avoliittoon sekä edellisen avoliiton päättymisen jälkeiseen uuteen avoliittoon. Nämä ryhmät kuvaavat, missä elämänvaiheessa avoliitto on solmittu. Avoliitto voi olla pidempiaikainen, vaikka koko elämän mittainen liitto tai lyhyt kestoisempi, esimerkiksi joitakin kuukausia kestävä. Puolisoilla voi olla tai on ollut yhteisiä lapsia tai niitä ei ole ollenkaan. Toisaalta perhe voi koostua vanhemmista ja molempien puolisoitten aikaisemmista liitoista syntyneistä lapsista.

Avoliiton voivat muodostaa kaksi parisuhteessa ja samassa taloudessa asuvaa henkilöä sukupuolesta riippumatta. Puolisoitten sukupuolella ei ole merkitystä avoliittolain soveltamisen näkökulmasta, sillä niin kuin aiemmin mainittu, avoliittolaki on sukupuolineutraali.

4.2.1 Avoliittolailla sääntelemätön avoliitto

Lailla sääntelemättömään avoliittoon ei voida soveltaa avoliittolakea, joten asiat ratkaistaan normaalien siviilioikeudellisten säännösten avulla. Erytislaille sääntelemättömän avoliiton omaisuuden omistukseen liittyvät olennaisina käsitteinä nimiperiaate ja yhteisomistussuhde. Nimiperiaatteen mukaan puolisoista se, jonka nimiin omaisuus on kirjattu, omistaa sen. Esimerkiksi puoliso A ostaa auton omiin nimiinsä, mutta sitä käyttävät molemmat puoliset. Puolisoitten erotessa auto kuuluu puolisolle A huolimatta siitä, että se on ollut yhteisessä käytössä. Auto on puolison A nimissä, jolloin omistusoikeus kuuluu hänelle myös eron jälkeen. Nimiperiaatteen soveltamiseen liittyy ratkaisevasti se, onko puolisoilla ollut tarkoitus hankkia omaisuutta yhteiseen käyttöön vai omistaa omaisuutta yhdessä. Periaatteesta voidaan poiketa, jos toinen puolisoista pystyy luotettavasti todistamaan, että

tarkoituksena on ollut omistaa omaisuus yhdessä, vaikka omaisuus on kirjattu vain toisen puolison nimiin. (Nystén 2015, 99–100; Kangas 2018, 270, 281–283.)

Yhteisomistussuhde syntyy, jos puoliset hankkivat omaisuutta yhdessä. Yhteisomistussuhdetta säädetään laissa eräistä yhteisomistussuhdetta (180/1958), ja se soveltuu avoliittojen lisäksi muihinkin yhteisomistussuhteisiin. Esimerkkinä yhteisomistussuhteen syntymisestä voidaan käyttää puolisoitten yhteisiin nimiin hankittua asuntoa. Asuntoa ostaessa on tärkeää huomioida omistusosuuksien suuruuksien kirjaaminen virallisiin dokumentteihin, varsinkin jos omistusosuudet eivät jakaudu tasan puoliksi. Yhteinen omaisuus jaetaan kahdella, ellei omistusosuuksista muuta näytetä. Jos omaisuuden jakaminen ei onnistu sovussa, voidaan käräjäoikeudelta hakea määräystä uskotusta miehestä hoitamaan asiaa. Uskottu mies hoitaa omaisuutta ja tarvittaessa sen myymisen, jonka jälkeen hän tilittää saatavat omistussuhteiden mukaisesti osapuolille. (Nystén 2015, 100–101; Kangas 2018, 270, 281–283.)

Jos omaisuuden jako lailla sääntelemättömässä avoliitossa on riitaisa, eivätkä puoliset pääse asioista yhteisymmärrykseen, voidaan asiaa käsitellä tuomioistuimessa. Asia pyritään ratkaisemaan samanlaista toimintamallia noudattaen, kuin kaikki tuomioistuimessa käsiteltävät riita-asiat. Yleisiä oikeuskeinoja riita-asioiden selvittämiseen ovat perusteettoman edun palautus, velkomus, omistusoikeuden vahvistaminen tai kumoaminen, hallinnan palautus, vahingonkorvaus, sopimuksen kohtuullistaminen ja oikeustoimen pätemättömyys. (Kangas 2018, 282.)

Lailla sääntelemättömän avoliiton päätyttyä puolisoitten on mahdollista hakea perusteettoman edun palautusta tuomioistuimelta. Perusteettomalla edulla tarkoitetaan esimerkiksi toisen hyväksi tehtyä työ- tai rahapanosta, joka on auttanut toista puolisoa omaisuuden hankkimisessa tai parantanut omaisuutta. Hakiessa perusteettoman edun palautusta, on hakijan pystyttävä näyttämään, ettei kyse ole ollut puolisoitten välisestä lahjasta. Jos korvauksen hakija väittää annetun rahapanoksen olleen takaisinmaksettavaa lainaa eikä lahja, on tämäkin pystyttävä näyttämään toteen jollain tapaa. Yleensä saadut korvaukset varsinkin työpanoksia koskien ovat pieniä, koska työpanoksessa on usein kyse sellaisesta työstä, joka voidaan rinnastaa kotityöhön. Tehdyistä kotitöistä ei normaalisti saada rahapalkkaa, joten sille ei ole mahdollista määrittää kovin suurta tai tarkkaa rahallista arvoa. (Nystén 2015, 101–102.)

Lailla sääntelemättömän avoliiton päättyessä toisen puolison kuolemaan, on avoleskeksi jäänyt heikossa asemassa, jos puoliset eivät ole laatineet keskinäistä testamenttia. Leskellä ei ole perintöoikeutta eikä jäämistön hallintaoikeutta. Kuolleen puolison jäämistö siirtyy kuolinpesän osakkaiden hallintaan, eikä leskellä ole siihen minkäänlaista oikeutta. Leskeksi

jääneellä ei ole oikeutta jäädä asumaan puolisoiden yhteiseen kotiin, jos kyseessä on yhdessä omistettu asunto tai kuolleen puolison omistama asunto. Jos asunto on ollut yhteinen, sovelletaan lakia eräistä yhteisomistussuhteista yhteisomistuksen purkamiseksi. Käytännössä asunto myydään, ja avoleski saa siitä oman osuutensa. (Kangas 2018, 284.)

Lailla sääntelemättömässä avoliitossa puoliset ovat käytännössä samanlaisessa tilanteessa kuin kaksi toisilleen tuntematon henkilöä. Avoliitto ei muodosta heidän välilleen velvollisuuksia, ja yhteisen omaisuuden omistussuhteiden määrittely ja purkaminen tapahtuvat yhteisomistuslain mukaisesti. Tästä huomataan, että itseasiassa oikeudellisesta näkökulmasta katsottuna lailla sääntelemättömässä avoliitossa elävät puoliset ja kimppekämpässä elävät kaverukset ovat juridisesti samanlaisessa asemassa toisiinsa nähden.

4.2.2 Avoliittolailla säännelty avoliitto

Avoliiton muuttuminen lailla sääntelemättömästä lailla säänneltyyn tapahtuu silloin, kun avoliittolaissa määritelty lailla säänneltyyn avoliiton määritelmä toteutuu. Muutos ei vaadi puolisoilta minkäänlaisia toimia. (Kangas 2018, 291.) Erityislailla säänneltyyn avoliiton käsite on monimutkaisempi, koska avoliiton on täytettävä tiettyjä laissa määriteltyjä piirteitä, jotta avoliittolakia on mahdollista soveltaa.

Laissa avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta, avoliitto määritellään seuraavasti:

Avopuolisoilla tarkoitetaan tässä laissa yhteistaloudessa asuvia parisuhteen (avoliiton) osapuolia, jotka ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi. Avopuolisoksi ei kuitenkaan katsota sellaista henkilöä, joka on avioliitossa. (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 3 §.)

Edellä olevaan perustuen voidaan katsoa avoliittolainsäädännön soveltuvan pääsääntöisesti avoliittoon, jonka kesto yhtäjaksoisesti on yli viisi vuotta. Jos puolisoilla on tai on ollut yhteinen lapsi sekä he muodostavat yhteistalouden, voidaan avoliittoon soveltaa avoliittolakia huolimatta liiton kestosta.

Avoliittolaissa säänneltyyn avoliiton tunnusmerkistöön lukeutuu mahdollinen puolisoiden yhteinen lapsi, jonka huoltajia molemmat puoliset ovat. Laissa ei säädetä siitä, kuinka tulkitaan tilanteita, joissa toinen puolisoista on lapsen oheis- tai rinnakkaishuoltaja. Varsinkin samaa sukupuolta olevien henkilöiden avoliitoissa usein toinen puolisoista on nimetty lapsen

oheishuoltajaksi lakimääräisen huoltajan rinnalle. Vaikka laki ei tarkemmin määrittele vastaavanlaisista tilannetta, voidaan oikeuskäytännön perusteella tulkita lailla säännellyn avoliiton tunnusmerkistön täyttävän myös sellainen liitto, jossa toinen puolisoista on lapsen oheishuoltaja lapsen lakimääräisen huoltajan rinnalla. Edellytyksenä avoliittolain soveltamiselle tämänkaltaisessa tilanteessa on jo jonkin aikaa kestänyt puolisoitten yhteistalous. (KKO:2010:16; Kangas 2018, 293.)

Avoliitoissa, joissa puolisoilla ei ole yhteisiä lapsia, määritellään avoliitto sen keston mukaan. Ongelmaksi nousee kuitenkin avoliiton alkamis- ja päättymisajankohdan määrittäminen. Avoliitto rekisteröidään väestötietojärjestelmään ja riitatilanteissa sovelletaan avioliittolakia. Avoliiton katsotaan alkaneen päivänä, kun se on merkitty rekisteriin. Avoliittoja ei rekisteröidä, joten avoliiton alkamispäivä on hankala määritellä tarkasti. (Kangas 2018, 286.)

Väestötietojärjestelmään rekisteröityjä osoitetietoja voidaan käyttää apuna avoliiton keston määrittelemisessä. Avoliiton kestoa ei voida kuitenkaan päätellä ainoastaan väestötietojärjestelmän osoitetietorekisterin pohjalta, vaan on tarkasteltava myös muita seikkoja. Avopuolisoiden kannattaa kuitenkin kaikesta huolimatta tehdä muuttoilmoitus mahdollisimman pian samaan osoitteeseen muuttamisen jälkeen, sillä se helpottaa avoliiton keston määrittelemistä. (Kangas 2019, 430.)

4.3 Avoliiton purkautuminen

Avoliiton purkautumiselle on kolme keskeistä syytä. Avoliitto purkautuu toisen puolison kuollessa, mutta se voi purkautua myös avoliiton solmimisen seurauksena tai puolisoitten sopiessa yhteiselämän päättymisestä. Avopuolisot voivat jäädä eron jälkeen asumaan samaan asuntoon, mutta yhteistalouden päättymisen ja erillistalouksien syntymisen seurauksena katsotaan avoliiton purkautuneen joka tapauksessa. Selkeä merkki avoliiton päättymisestä on kuitenkin vasta toisen puolison pois muuttaminen yhteisestä kodista omaan asuntoon. (Kangas 2019, 424.)

Puolisot voivat asua erillään toisistaan jostakin pakottavasta syystä, kuten työ- tai opiskelupaikan takia. Vastaavanlaisesta syystä tapahtunut erilleen muutto ei katkaise avoliittoa. Lyhytaikainen poismuuttaminen puolisoitten yhteisestä kodista muusta kuin pakottavasta syystä ei myöskään vielä katkaise avoliittoa. Selkeää määritelmää siitä, milloin kyseessä on lyhytkestoinen poismuuttaminen, ei kuitenkaan ole (Nystén 2015, 96.)

KKO:n ratkaisussa (2019:69) avopuolisoiden erillään asuminen oli kestänyt noin seitsemän kuukautta, kunnes he muuttivat takaisin samaan asuntoon. Korkein oikeus ei pitänyt tätä aikaa lyhytkestoisena, mutta katsoi silti ratkaisussaan, ettei avoliitto ollut päättynyt tämän

seitsemän kuukauden erossa olon aikana. Tästä voidaan huomata, että lain tulkintaan ja annettuihin päätöksiin vaikuttavat myös tapauksesta saatu kokonaiskuva eivätkä ainoastaan laissa kirjaimellisesti annetut säännökset. Kyseistä korkeimman oikeuden ennakkoratkaisua käsitellään tarkemmin työn lopussa.

5 Avio- ja avoliiton vertailua

5.1 Avioliitto

Suomessa avioliitosta säädetään avioliittolaissa (234/1929). Avioliiton voivat solmia keskenään kaksi henkilöä, joiden välillä ei ilmene laissa säädettyjä esteitä avioliitolle. Avioliittoa edeltää kihlaus, jota pidetään eräänlaisena sopimuksena siitä, että henkilöt aikovat solmia avioliiton. (Avioliittolaki 234/1929, 1 §). Käytännössä kihlautuminen tapahtuu, kun henkilöt sopivat naimisiin menemisestä keskenään. Se ei edellytä muita erityisiä toimia tai esimerkiksi sormuksia, jotka puoliset kuitenkin usein hankkivat toisilleen. Avioesteiden tutkinnan suorittaa viranomainen, kuten maistraatti tai seurakunta (Avioliittolaki 234/1929, 10 §).

Avioliiton esteistä säädetään avioliittolaissa (234/1929, 4–9 §). Avioliiton esteiden tutkijan on annettava avioliittoon aikoville todistus suoritetusta tutkinnasta, jos esteitä avioliitolle ei katsota olevan. Avioliitto solmitaan vihkimällä ja se on toimitettava neljän kuukauden kuluessa todistuksen antamisesta. Jos vihkimistä ei suoriteta tässä määräajassa, todistus vanhenee ja avioliiton esteiden tutkinta on suoritettava uudelleen. Vihkiminen voidaan toimittaa kirkollisena tai siviilivihkimisenä. Kirkollinen vihkiminen toimitetaan evankelisluterilaisessa tai ortodoksisessa kirkossa tai muussa rekisteröidyssä uskonnollisessa yhdyskunnassa, kun taas siviilivihkiminen maistraatissa tai käräjäoikeudessa todistajien ja kihlakumppanien läsnä ollessa. (Avioliittolaki 234/1929, 13–15 §; Suojanen ym. 2015, 414–415.)

5.2 Avio- ja avoliiton eroja

Avioliiton solmiminen luo puolisoitten välille tiettyjä oikeuksia sekä velvollisuuksia, joita avoliiton osapuolille ei muodostu. Näistä keskeisimpiä ovat avio-oikeusomaisuus, suojattu omaisuus, elatusvelvollisuus toista puolisoa kohtaan sekä keskinäinen perintöoikeus. Avopuolisoilla on kuitenkin mahdollisuus keskinäisten sopimusten avulla vaikuttaa oikeuksiinsa. (Suojanen ym. 2015, 411; Kangas 2018, 269.)

Avio-oikeusomaisuus on omaisuutta, johon molemmilla puolisoilla on oikeus. Toisin sanoen kyseessä on toisen puolison omaisuus, johon toisella puolisoilla on oikeus avioliiton perusteella. Kun toinen puolisoista kuolee tai avioliitto päättyy eroon, toteutuu avio-oikeus ja omaisuuden osituksessa jaetaan avio-oikeuden alainen omaisuus puoliksi. Tämän seurauksena toinen puolisoista voi joutua antamaan toiselle omaisuutta eli tasinkoa, jotta omaisuus jakautuu tasan molempien kesken. Avio-oikeuden poistaminen osasta omaisuudesta tai kokonaan on mahdollista puolisoitten välisellä avioehtosopimuksella, jossa määritellään osituksen ulkopuolelle jätettävä omaisuus. Avio-oikeus ei koske avioehtosopimuksen alaista omaisuutta eikä lahjana tai perintönä saatua omaisuutta. Avioliiton päättyessä ei

toimiteta ositusta, vaan sen sijaan voidaan toimittaa omaisuuden erottelu, jos kyseessä on lailla säännelty avoliitto. Pääasiassa avoliiton purkautuessa molemmat puolisoista pitävät oman omaisuutensa. (Avoliittolaki 234/1929, 35 §; Suojanen ym. 2015, 422–427.)

Avoliitossa puolisoilla voi olla suojattua omaisuutta. Suojattu omaisuus voi olla esimerkiksi toisen puolison omistama asunto, jossa molemmat asuvat tai yhteisessä käytössä oleva kodin irtaimisto. Suojattu omaisuus tarkoittaa, että virallisesti kyseisen omaisuuden omistava puoliso ei saa ilman toisen puolison lupaa esimerkiksi myydä tai vuokrata kyseistä omaisuutta. (Suojanen ym. 2015, 420–421.) Avoliitoissa suojattua omaisuutta ei ole, joten esimerkiksi puolisoiden yhteisen kodin ollessa toisen puolison omistama, voi hän myydä sen kysymättä toiselta.

Avoliitossa puolisoilla ei synny elatusvelvollisuutta toisiaan kohtaan toisin kuin avioliitossa, jossa elatusvelvollisuus koskee niin puolisoa kuin yhteisiä lapsiakin. Tämän mukaan molempien puolisoiden on osallistuttava yhteisen talouden hoitoon sekä puolison elatukseen. Vaikka avopuolisoilla ei ole elatusvelvollisuutta toisiinsa nähden, on puolisoilla elatusvelvollisuus yhteisiä lapsia kohtaan. Elatusvelvollisuuden laiminlyöminen tai erillään asuminen voi velvoittaa toisen puolison maksamaan toiselle elatusapua. (Suojanen ym. 2015, 416; Kangas 2019, 451.)

Avoliiton myötä puolisoille syntyy perimyoikeus toisiaan kohtaan, jota avioliitossa ei synny. Avoleskeksi jäänyt ei peri kuollutta puolisoaan, jolloin leski ei ole kuolinpesän osakas eikä hänellä ole hallintaoikeutta yhteiseen omaisuuteen. Erityislailalla sääntelemättömässä avoliitossa avoleskellä ei ole käytännössä minkäänlaista suojaa toisen puolison kuollessa, ellei testamentissa ole toisin määrätty tai elleivät kuolinpesän osakkaat päättä antaa omasta tahdostaan kuolinpesästä avustusta leskelle. Lailla säännelystä avoliitosta leskeksi jäänyt ei ole paljoakaan paremmassa asemassa, sillä hänellä on ainoastaan oikeus hakea harkinnanvaraista avustusta kuolinpesältä toimeentulonsa tueksi. Avustuksen saamiselle on esitettävä painavat syyt. Syynä voi olla esimerkiksi lesken tarve saada avustusta toimeentulonsa turvaamiseksi. Lesken hakiessa avustusta, on hänen pystyttävä näyttämään, että huonontunut taloudellinen tilanne on seurausta puolison kuolemasta eikä taustalla ole jokin toinen syy. (Nystén 2015, 113; Kangas 2018, 284–285.) Lesken avustuksesta säädetään perintökaaren 8. luvun 2. §:ssä.

Avoliittoon sovelletaan isyysolettaa, jonka mukaan avioliiton aikana syntyneen lapsen oletetaan olevan aviomiehen. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten kohdalla tätä olettaa ei sovelleta, eli ei myöskään avoliitossa. Avoliitossa syntyneen lapsen isän on vahvistettava isyys isyyslain mukaisesti. Lisäksi avopuolisoiden lapsiin liittyy myös kysymys huoltajuudesta. Avioliitossa huoltajia ovat lapsen isä ja äiti, mutta avoliitossa huoltaja on

äiti. Avopuolisoiden on mahdollista hakea lapsen yhteishuoltajuutta. Yhteishuoltajuutta koskeva sopimus on toimitettava käräjäoikeuteen tai sosiaalilautakuntaan vahvistettavaksi. (Suojanen ym. 2015, 434–435.)

Avioliiton purkaminen on pitkä prosessi verrattuna avoliiton purkamiseen. Käytännössä avoliiton purkamiseen riittää, että puoliset muuttavat eri osoitteeseen, jolloin myös yhteistalous purkautuu. Avioliiton kohdalla on tehtävä vireillepanohakemus käräjäoikeuteen avioeroa koskien, jonka jälkeen alkaa kuuden kuukauden harkinta-aika. Vasta harkinta-ajan päätyttyä on mahdollista tehdä virallinen avioerohakemus, jonka perusteella käräjäoikeus vahvistaa avioeron. (Suojanen ym. 2015, 427–428.)

Avio- ja avoliiton eroja tarkastellessa konkretisoituu, kuinka vähäistä on avoliiton osapuolien suoja verrattuna avioliiton solmineisiin henkilöihin. Avopuolisille ei synny avoliiton solmimisen myötä automaattisesti oikeuksia tai velvollisuuksia toisiaan kohtaan. Käytännössä avopuolisoiden halutessa luoda samanlaisia oikeuksia tai velvollisuuksia toisilleen kuin avioliitossa, heidän on tehtävä erillisiä sopimuksia asioita koskien. Avoliittoa voidaankin pitää avioliittoa vapaampana liittona, sillä siinä korostuu osapuolien yksilöllisyys. Avopuolisoiden jakaessa yhteisen talouden ja kodin, eivät he juurikaan ole vastuussa toisistaan. Tämä voidaan huomata tarkastellessa avioliittoon liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia. Muun muassa suojatun omaisuuden puuttuminen avoliitosta oikeuttaa puolison myymään omistamansa, mutta yhteisessä käytössä olevan kodin tai kodin irtaimistoa kysymättä toiselta. Kärjistetyssä esimerkissä puoliso voisi vain ilmoittaa toiselle myyneensä yhteisen kodin ja pyytää tätä muuttamaan muualle ilman varoitusta. Avopuolisoiden kannattaa punnita erityisesti asioita, kuten perimysoikeuden ja lesken oikeuksien takaaminen toisen kuollessa suunnitellessaan yhteistä tulevaisuuttaan.

5.3 Avio- ja avoliiton yhtäläisyyksiä

Avio- ja avoliitoissa on tiettyjä eroja, mutta niissä on myös samankaltaisia piirteitä. Jo aiemmin tässä työssä on käsitelty omaisuuteen liittyvää nimiperiaatetta, jota sovelletaan avoliittojen lisäksi avioliitoissa. Molemmissa liitoissa puolisoiden oma omaisuus ja velka pidetään erillään omaisuuden ja velkojen erillisyyden periaatteen mukaisesti. Omaisuus tai velka, jonka puoliso on hankkinut omiin nimiinsä ennen liittoa tai liiton aikana, on hänen omaansa. (Suojanen ym. 2015, 419, 433–435.)

Avoliitossa ja lailla säännellyssä avoliitossa pätee yhteisomistusolettama. Jos puolisoiden omaisuutta jaettaessa on epäselvää, kummalle omaisuus kuuluu, katsotaan se yhteiseksi (Avioliittolaki 234/1929, 89 §; Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 8 §).

Avopuolisot voivat tehdä oikeustoimia keskenään siinä missä aviopuolisotkin (Suojanen ym. 2015, 434). Käytännössä puolisoiden tekemiä oikeustoimia voivat olla esimerkiksi testamentti, kauppa ja lahja (Suojanen ym. 2015, 60).

Avio- ja avoliitto ovat molemmat sukupuolineutraaleja liittoja. Samaa sukupuolta olevat voivat solmia kumman tahansa näistä liitoista. Muutos sukupuolineutraaliudesta avoliittoja koskien tuli samalla kun laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta keväällä 2011 astui voimaan. Avioliittolakiin muutos tuli vasta maaliskuussa 2017. (Suojanen ym. 2015, 413.)

Avoliittolakia valmisteltaessa keskusteltiin paljon siitä, rinnastuisivatko avio- ja avoliitto oikeudellisesti liikaa toisiinsa lain säätämisen myötä. Avio- ja avoliiton vertailun perusteella voidaan nähdä, että niiden välillä on edelleen enemmän eroavaisuuksia kuin yhtäläisyyksiä. Havaitut eroavaisuudet ovat myös merkittävämpiä osapuolten oikeudellisen suojan kannalta verrattuna yhtäläisyyksiin.

6 Avoliittojen oikeudellinen sääntely

6.1 Omaisuuden erottelu ja hyvitysvaatimus

Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta lisäsi avoliittojen oikeudellista sääntelyä ja toi avopuolisolle mahdollisuuden omaisuuden erotteluun ja pesänjakajan hakemiseen liiton päättyessä. Lailla säännellyn avoliiton päättyessä eroon tai puolison kuolemaan voi toinen puolisoista tai kuolleen puolison perillinen vaatia toteutettavaksi omaisuuden erottelun. Nimensä mukaisesti omaisuuden erottelun avulla puolisoiden omaisuus erotellaan niin, että molemmat saavat pitää oman omaisuutensa. Jos puolisoiden välille on muodostunut yhteysomistussuhde, puretaan se jommankumman sitä vaatiessa. (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 4–5 §.)

Yhteisomistusolettamaa sovelletaan sellaiseen omaisuuteen, jonka kohdalla on epäselvyys siitä, kumpi sen omistaa. Yhteisomistusolettamaa sovellettaessa omaisuus katsotaan yhteiseksi ja jaetaan sen mukaisesti. (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 6 §.) Puolisot voivat kuitenkin kumota yhteisomistusolettaman saantonäytöllä eli esimerkiksi lahjakirjalla, kauppakirjalla, maksukuitilla tai ajoneuvon rekisteröintitodistuksella, joka todistaa omaisuuden jommankumman omaksi. (Kangas 2018, 298).

Puolisot eivät välttämättä halua toimittaa erottelua ja siinä tapauksessa asiasta on suositeltavaa tehdä kirjallinen sopimus erottelun tekemättä jättämisestä, jotta yhteisestä tahdosta ei jää epäselvyyttä. Usein syynä erottelun tekemättä jättämiselle on lyhytaikainen avoliitto. Puolisot eivät ole vielä ehtineet tehdä yhteisiä hankintoja niin paljon, ettei omaisuuden jakaminen puolisoiden kesken onnistuisi vaivattomasti. (Kangas 2018, 296.) Jos sopimusta erottelun jättämättä tekemisestä ei tehdä kirjallisesti, voi esimerkiksi toinen puolisoista vaatia erottelua vielä vuosienkin jälkeen. Tämän seurauksena entisten puolisoiden välille voi syntyä riitaa, kun vanhoja asioita pyritään selvittämään.

6.2 Erottelun toimittaminen ja pesänjakajan hakeminen

Avopuolisoiden omaisuuden erottelu voidaan toimittaa kahdesta syystä. Kyseessä on jäämistöerottelu, kun erottelu toimitetaan toisen puolison kuoleman takia. Toinen syy omaisuuden erottelulle on avoliiton purkautuminen. Osapuolina omaisuuden erottelussa voivat olla molemmat avopuolisot, avopuoliso ja kuolleen avopuolison perilliset tai molempien avopuolisoiden kuollessa, heidän perillisensä. Erottelu on mahdollista tehdä joko sopimuserotteluna tai toimituserotteluna, olipa kyseessä avopuolison kuoleman tai avoeron takia toimitettava erottelu. (Kangas 2012, 339; Kangas 2018, 296.)

Toimituserottelua varten avopuoliso tai kuolleen puolison perillinen voi hakea pesänjakajaa käräjäoikeudelta (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 7.1 §). Hakemus pesänjakajasta on perusteltava hakijan toimesta ja lisäksi käräjäoikeus tutkii, soveltuuko avoliittolaki liittoon, joka mahdollistaa pesänjakajan määräämisen. Perusteluina pesänjakajan hakemiselle voivat olla esimerkiksi yli viisi vuotta kestänyt avoliitto, joka täyttää avoliittolain määritelmän avoliitosta tai että puolisoilla on tai on ollut yhteinen lapsi. Pesänjakajaa voidaan hakea ainoastaan tilanteissa, joissa halutaan toimittaa omaisuuden erottelu tai omaisuuden erottelun lisäksi haetaan hyvitystä. Elleivät puoliset halua toimittaa erottelua, mutta toinen puolisoista vaatii hyvitystä, esitetään vaatimus suoraan tuomioistuimelle. (Nystén 2015, 106–107.)

Pesänjakajan palkkiota koskien avoliittolakiin ei ole sisällytetty erityisiä säännöksiä. Oikeuskäytännön perusteella hyvitystä vaativa osapuoli vastaa kustannuksista, jotka ovat aiheutuneet pesänjakajan hakemisesta. Pesänjakajan palkkiosta vastaavat osapuolet yhdessä. (Nystén 2015, 107–108; Kangas 2018, 307.)

Sopimuserottelussa puoliset sopivat yhdessä omaisuuden erottelusta. Erottelusta on laadittava omaisuuden erottelukirja, jonka tulee täyttää tietyt muotovaatimukset, joista säädetään perintökaaren (40/1965) 23. luvun 9. §:ssä (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 7.1 §). Avopuolisoiden on allekirjoitettava omaisuuden erottelukirja kahden todistajan läsnä ollessa (Kangas 2019, 436). Toimituserottelussa puolisoitten on osallistuttava pesänjakajan järjestämiin erottelukokouksiin. Erottelun päätteeksi pesänjakaja allekirjoittaa erottelukirjan. (Nystén 2015, 107.) Allekirjoitettu erottelukirja on todistus toimitetusta erottelusta.

Pesänjakajan tehtäviin kuuluu ratkaista erotteluun tai omaisuuden omistuskysymyksiin liittyvät riita-asiat. Pesänjakajan toimivalta ei kata puolisoitten velkoja koskevien asioiden ratkaisemista, mutta hänen tulee kuitenkin selvittää, onko oikeussuhteessa kyse esimerkiksi lahjasta velkasuhteen sijaan. Lisäksi pesänjakaja ratkaisee, kuinka mahdolliset yhteisomistussuhteet puretaan ja arvostaa jaettavan omaisuuden. (Nystén 2015, 107–109.)

Yhteisomistusolettamaa voidaan soveltaa irtaimeen omaisuuteen, jonka seurauksena puolisoitten välillä on yhteisomistussuhde näitä esineitä koskien. Molemmille kuuluu samansuuruiset osuudet kyseisestä omaisuudesta. (Laki eräistä yhteisomistussuhteista 180/1958, 2.1 §.) Puoliset ovat voineet myös omasta tahdostaan luoda yhteisomistussuhteen esimerkiksi ostamalla yhdessä kiinteistön, eikä tällaiseen omaisuuteen tarvitse soveltaa yhteisomistusolettamaa. Yhteisomistussuhteet puretaan erottelua toimitettaessa, jos yhteisomistussuhdetta ei haluta jatkaa yhteistalouden purkautuessa ja puoliso tai perillinen sitä vaatii (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 5 §).

Yhteisomistussuhde voidaan purkaa avoliiton päättyessä puolisojen kesken sopimalla tai omaisuuden erottelussa pesänjakajan avulla. Rahasummien ja muun helposti jaettavan omaisuuden kohdalla omaisuus yksinkertaisesti puolitetään niin, että molemmat saavat saman verran omaisuutta itselleen. Helposti jaettavalla tarkoitetaan, että omaisuutta ei tarvitse arvostaa erikseen erotteluhetken arvoon, vaan se on jo tiedossa. (Nystén 2015, 109.) Muussa tapauksessa yhteisomistussuhteen purkamiseen sisältyy kaksi vaihtetta: omaisuuden arvostaminen ja omaisuuden vaihtaminen. Ensimmäiseksi yhteiseksi katsottu omaisuus arvostetaan erotteluhetken mukaiseen arvoonsa eli tehdään niin sanottu arvostamisratkaisu. Tämän jälkeen yhteisomistussuhde puretaan tekemällä vaihtoratkaisu eli molemmille puolisoille jaetaan sen verran omaisuutta, että osuudet ovat saman arvoiset. Käytännössä omaisuus jaetaan kahtia puolisojen kesken. (Kangas 2018, 300.)

Esimerkiksi jos puolisoilla on yhteisessä omistuksessa kesäasunto ja omakotitalo, voivat he vaihtaa omistussuosuuksiaan niin, että toinen omistaa kesämökin ja toinen omakotitalon. Tämä on mahdollista tietysti vain silloin, jos kiinteistöt ovat arvoltaan yhtä suuret. Irtaimen omaisuuden kohdalla yhteisenä omaisuutena voivat olla esimerkiksi tietokone, grilli ja kahvinkeitin. Arvostamisratkaisussa erotteluhetken arvoksi tietokone saa 600 euroa, grilli 500 euroa ja kahvinkeitin 100 euroa. Tässä tapauksessa omaisuus voidaan jakaa niin, että toinen puolisoista saa tietokoneen ja toinen grillin sekä kahvinkeitin, jolloin molemmat saavat irtainta omaisuutta 600 euron arvosta.

Yhteisomistussuhdetta purkaessa omaisuuden vaihtamisen lisäksi mahdollisuutena on omaisuuden lunastaminen tai lunastamisen ja vaihtamisen yhdistelmä. Lunastamisen toteuttamiseksi molempien osapuolien on esitettävä suostumuksensa asiaa koskien. (Nystén 2015, 109.) Esimerkiksi puolisojen omistaessa yhdessä kiinteistön yhtä suurin osuuksin, voi toinen osapuoli lunastaa kiinteistön kokonaan itselleen maksamalla toiselle osapuolelle kiinteistön puolikkaan arvoa vastaavan rahasumman. Vaihdon ja lunastamisen yhdistämisen syynä voi olla, että vaihdettavat omistussuosuudet eivät ole saman arvoiset (Nystén 2015, 109). Viitaten edellisen tekstikappaleen esimerkkiin omakotitalon ja kesämökin vaihtamisesta, voi olla, että omakotitalon arvo olisikin suurempi kuin kesämökin. Tällöin voidaan sopia, että toinen saa kesämökin kokonaan luopuessaan omakotitalon omistussuosuudesta ja osapuoli, jolle omakotitalo jää, lunastaa lopun osan saadakseen koko omakotitalon omaan omistukseensa. Omakotitalon lunastavan osapuolen on maksettava toiselle sellainen rahasumma, että loppujen lopuksi molemmat ovat saaneet omaisuutta saman arvon verran.

Jos omaisuutta ei saada jaettua edellä mainituin toimenpitein, voidaan jaettava omaisuus tai osa siitä myydä (Perintökaari 40/1965, 23:8.2 §). Myynnistä saatu rahasumma jaetaan puolisoiden omistussuhteiden mukaan (Nystén 2015, 109).

6.3 Hyvitys

Avoliiton purkautuessa avopuoliso voi olla oikeutettu saamaan hyvitystä omaisuuden erotelun yhteydessä. Oikeus hyvitykseen voi syntyä, jos toisen puolison katsotaan antaneen yhteistalouden hyväksi sellaista panosta, joka omaisuutta jaettaessa voisi johtaa toisen puolison saamaan perusteetonta etua toisen puolison kustannuksella. Hyvitystä ei ole kuitenkaan mahdollista saada, jos perusteettoman edun katsotaan olevan vähäinen. (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 8 §). Panosta toisen puolison omaisuuden hyväksi antaneen avopuolison kuollessa, hänen perillisillään on yhtä lailla oikeus hyvityksen vaatimiseen, kuin kyseisellä avopuolisolla olisi eläessään (Kangas 2018, 305). Mahdollisuus hyvitykseen on yksi olennaisimpia muutoksia avoliittolain voimaantultua. Sen tarkoituksena ei ole tasata puolisoiden omaisuutta samalla tavalla kuin avioliitossa annetun tasingon, vaan toimia korvauksena puolisolle sellaisesta panoksesta, jonka seurauksena toinen puoliso on saanut perusteetonta etua.

Hyvitykseen oikeuttavaksi yhteistalouden hyväksi annetuksi panokseksi voidaan katsoa varojen käyttö yhteisen talouden tai puolison omaisuuden hyväksi, työ yhteistalouden tai avopuolison omistaman omaisuuden hyväksi tai muu vastaavanlainen toiminta (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 8.2 §).

Hyvityksen edellytyksenä olevan panoksen on oltava vastaavanlaista, kuin jo aiemmin käsitellyn perusteettoman edun edellytyksenä. Puolisoa ei voida velvoittaa maksamaan toiselle hyvitystä, ellei edellytys omaisuuden arvon kasvamisesta tai pysymisestä samana johdu selvästi annetun panoksen vaikutuksista. Tarkasteltaessa annetun panoksen vaikutuksia toisen puolison omaisuuteen, on alkuomaisuus eli omaisuus ennen panoksen antamista arvostettava hetkeen, jolloin vaatimus hyvityksestä on esitetty. (Kangas 2018, 302.)

Yhteistalouden hyväksi annettua työpanosta voi olla esimerkiksi kodin tai lasten hoito ja puolison omaisuuden hyväksi tehtyä työpanosta esimerkiksi jonkinlainen rakennustyö. Työpanoksen arvioiminen rahassa on usein hankalaa, koska muun muassa tehdyistä työtunneista ei välttämättä ole todistetta ja työlle täytyy asettaa jonkinlainen rahallinen arvo. Koska kyseessä ei ole ollut kuitenkaan palkkatyö, ei korvausta voida arvioida ainoastaan sen perusteella, mitä vastaavanlaisesta palkkatyöstä saisi korvaukseksi. (Nystén 2015, 110–111.)

Hyvityksen hakemisesta työpanosta koskien mielenkiintoinen tapaus on KKO:2018:5, jossa työpanos toisen hyväksi ei ole puolison itsensä tekemä, vaan hänen isänsä. Isä oli

suorittanut rakennustyötä puolisoiden taloa rakennettaessa vastikkeetta. Liiton päättyessä avopuoliso, jonka isä oli rakennustyötä suorittanut, vaati hyvitystä toiselta puolisolta isän tekemän työpanoksen perusteella.

Hyvityksestä voidaan erottelun tavoin sopia puolisoiden kesken tai hyvitysvaatimus voidaan esittää pesänjakajalle samalla, kun haetaan pesänjakajaa omaisuuden erotteluun. Aiemmin tässä työssä käsiteltyjen pesänjakajan tehtävien lisäksi, jakajan tehtäviin lukeutuu myös mahdollisen hyvitysvaatimuksen ratkaiseminen. Pesänjakaja selvittää, onko puolisollla oikeus hyvitykseen ja paljonko hyvitystä tulee maksaa. Niin kuin aiemmin on mainittu, pesänjakajaa ei voida hakea ainoastaan hyvityksen vaatimisen takia, vaan on suoritettava myös omaisuuden erottelu. Puolison vaatiessa ainoastaan hyvitystä, tehdään hyvitysvaatimus suoraan kärjäoikeudelle (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 9.1 §). Hyvitysvaatimus on mahdollista esittää ainoastaan avoliiton päättyttyä eikä sen aikana (Kangas 2018, 301).

Hyvitysvaatimus tulee esittää omaisuuden erottelussa tai kärjäoikeuteen on nostettava kanne asiasta kuuden kuukauden sisällä omaisuuden erottelusta. Jos puoliset eivät ole hahanneet toimittaa omaisuuden erottelua, on kanne nostettava tai pesänjakajaa haettava kolmen vuoden kuluessa siitä, kun toinen puolisoista kuoli tai puoliset muuttivat yhteisestä kodista omille tahoilleen. Asetettujen määräaikojen kuluttua umpeen, oikeus hyvitykseen raukeaa eikä kummallakaan puolisollla ole enää mahdollisuutta vaatia sitä. (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 9 §.)

Avoliittolailla säännellyssä parisuhteessa puoliset voivat hakea hyvitystä ja lailla sääntelemättömässä avoliitossa perusteettoman edun palautusta. Hyvitykselle on asetettu kuitenkin lähes samat edellytykset, ja sen saamista punnitaan samalla tavalla kuin kyseessä olisi perusteettoman edun palautus. Nimen lisäksi nämä kaksi erottaa toisistaan se, ettei perusteettoman edun palautusta voi hakea enää, kun palautukseen oikeuttavasta panoksesta on kulunut yli kymmenen vuotta (Laki velan vanhentumisesta 728/2003, 7.1§ 4 k.). Sen sijaan hyvitystä on mahdollista vaatia, vaikka panoksesta toisen omaisuuden hyväksi olisi kulunut yli kymmenen vuotta (Kangas 2018, 304).

6.4 Omaisuuden erottelua ja hyvitystä koskeva muutoksenhaku

Muutoksenhaku koskien pesänjakajan toimittamaa omaisuuden erottelua ja hyvitystä tehdään perintökaaren 23. luvun 10. §:n mukaisesti (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 10 §). Avopuolison tai kuolleen avopuolison perillisten ollessa tyytymättömän pesänjakajan tekemiin ratkaisuihin erottelua ja hyvitystä koskien, he voivat nostaa moitekanteen kärjäoikeuteen. Kanne on nostettava puolen vuoden kuluessa erottelun

toimittamisesta. (Perintökaari 40/1965, 23:10 §.) Jos erottelua ei moitita kuuden kuukauden sisällä erotteluhetkestä, oikeus moitekanteen nostamiseen raukeaa.

Erottelua koskevaa moitekannetta ei voi nostaa hyvitysvaatimuksen perusteella, jos erottelu on toteutettu toimituserotteluna. Avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain (26/2011, 9.2 §) mukaan hyvitysvaatimus tulee esittää erotteluhetkessä. Jos hyvitystä ei ole vaadittu omaisuuden erottelutilanteessa, on puolison tai perillisten nostettava hyvitysvaatimusta koskeva kanne, eikä erottelua koskevaa moitekannetta.

7 Sopimukset ja testamentit

7.1 Avopuolisoita koskeva sopimusvapaus

Avopuolisoilla on laaja sopimusvapaus, joka oikeuttaa osapuolet tekemään sopimuksia myös keskenään. Sopimukset voivat olla konkludenttisia eli hiljaisia tai nimenomaisia sopimuksia (Kangas 2019, 420). On kuitenkin hyvä huomioida, että vaikka lainsäädäntö ei vaadi kirjallista muotoa kaikkiin sopimuksiin, on kirjallinen sopimus helpompi todistaa olemassa olevaksi ja näin ollen päteväksi.

On jopa suositeltavaa, että puoliset varautuisivat toisen puolison kuolemaan tai eroon jonkinlaisella keskinäisellä sopimuksella erityisesti, jos kyseessä on pitkäkestoinen avioliitto. Sopimuksien avulla omaisuuden jakaminen on helpompaa. Tällaisia sopimuksia ovat sopimus avioliiton purkautumisen varalle sekä puolisoitten keskinäinen testamentti. Avopuolisoitten välillä ei ole samanlaista elatusvelvollisuutta toisiaan kohtaan niin kuin avioliitossa, mutta heidän on mahdollista laatia keskinäinen sopimus myös elatusvelvollisuutta koskien. Lailla säännellyssä avioliitossa elävät voivat tehdä halutessaan sopimuksen avioliittolain soveltamatta jättämisestä ja soveltamisesta, josta ilmenee, kuinka avioliittolakia sovelletaan heidän kohdallaan avioliiton purkautuessa.

Puolisoitten välisille sopimuksille on määritelty muutamia rajoituksia. Puolisot eivät saa tehdä sellaista keskinäistä sopimusta, joka heikentää sivullisen henkilön asemaa. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sopimusta toisen puolison yksin omistamaan omaisuuteen liittyen, kuten yhteisessä käytössä olevaan autoon. Puolisoitten keskinäisessä sopimuksessa ei voida siis sopia, että omaisuuden omistajan täytyisi kysyä lupa omaisuuden luovuttamiselle kolmannelle osapuolelle toiselta puolisoilta. (Kangas 2019, 420–421.) Avioliitossa puolisoilla voi olla suojattua omaisuutta ja tämä sopimusrajoitus näyttäisi kieltävän suojatusta omaisuudesta sopimisen avopuolisoitten välillä. Tämän seurauksena avopuolisoitten yhteisessä käytössä oleva irtaimisto ja yhteinen koti voidaan luovuttaa omistajan niin halutessa kolmannelle osapuolelle, ilman toisen puolison suostumusta. Omistaja ei ole velvollinen edes ilmoittamaan omaisuuden luovuttamisesta toiselle, vaikka he olisivatkin avioliitossa. Puolisoitten keskinäisiin sopimuksiin ei saa sisällyttää myöskään niin sanottuja hyvän tavan vastaisia tai kohtuuttomia ehtoja (Kangas 2019, 422–423). Seuraavassa kappaleessa käsitellään vielä yhtä rajoitusta, joka koskee ainoastaan lailla säänneltyjä avioliittoja.

7.2 Sopimus avioliittolain soveltamatta jättämisestä

Avoliittolain sisältäessä suurimmaksi osin tahdonvaltaisia säännöksiä, on puolisoitten mahdollista sopia myös siitä, kuinka avioliittolakia sovelletaan heidän liittoonsa tai jätetäänkö

lakia soveltamatta siltä osin kuin mahdollista. Puolisot eivät voi sopimuksella luopua oikeudestaan vaatia omaisuuden erottelua tai pesänjakajan hakemista. Avoliittolakiin on sisällytetty näitä koskevat pakottavat säännökset. (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 2 §.)

Avopuolisot voivat tehdä sopimuksen avoliittolain soveltamatta jättämisestä ennen avoliittoa tai avoliiton aikana. Sopimus on vapaamuotoinen eli laissa ei ole määritelty erityisiä muotoseikkoja sopimuksen laatimiseksi eikä sopimusta tarvitse rekisteröidä. Niin kuin muidenkin sopimusten kohdalla, kyseinenkin sopimus suositellaan tehtäväksi kirjallisesti. Puolisot voivat halutessaan siirtyä avoliittolain piiriin tekemällä uuden sopimuksen, joka kumoaa sopimuksen avoliittolain soveltamatta jättämisestä. (Kangas 2018, 295.) Puolisoiden solmiessa sopimuksen, jonka mukaan avoliittolaki ei sovelleta ollenkaan, erotilanteessa sovelletaan samoja säännöksiä kuin erityislailla sääntelemättömän avoliiton purkautuessa (Nystén 2015, 114).

7.3 Sopimus avoliiton purkautumisen varalle

Sopimuksella avoliiton purkautumisen varalle avopuolisot voivat varautua avoeroon. Sopimuksessa voidaan määritellä esimerkiksi omaisuuden omistussuhteet ja mitä omaisuutta sopimus koskee. Tämä helpottaa omaisuuden jakamista erotilanteessa. (Nystén 2015, 114.) Puolisot voivat sisällyttää sopimukseen lykkäviä tai purkavia ehtoja. Lykkäävä ehto tarkoittaa, että vasta ehdon täytyessä sopimus tulee voimaan. Purkavan ehdon täytyessä voimassa ollut sopimus purkautuu. Sopimukseen voidaan sisällyttää myös niin sanottu lahjalupaus, eli toinen puolisoista voi antaa toiselle osan omaisuudestaan lahjana. Sopimukseen sisällytetty lahjalupaus sitoo antajaa. Sopimuksella avoliiton purkautumisen varalle ei voida varautua avoliiton purkautumiseen, joka johtuu toisen puolison kuolemasta. Kuoleman varalle avopuolisoiden on laadittava keskinäinen testamentti. Jos sopimukseen avoliiton purkautumisen varalle on sisällytetty ehtoja liittyen toisen puolison kuolemaan, eivät ne päde. (Kangas 2019, 422–423.)

Sopimuksella avoliiton purkautumisen varalle puolisot voivat selventää taloudellisia suhteitaan sekä varautua mahdolliseen eroon, jolloin omaisuus täytyisi jakaa. Sopimus voi sisältää muun muassa tiedon, mitä omaisuutta sopimus koskee, tiedot puolisoitten velkasuhteista, selvityksen omaisuuden omistussuhteista, päivämäärän milloin avoliitto on alkanut ja määritelmä siitä, milloin avoliiton katsotaan loppuvan heidän tapauksessaan.

7.4 Keskinäinen testamentti

Avoliitossa eläville ei synny samanlaista perintöoikeutta toisiaan kohtaan kuin avioliitossa toisen puolison menehtyessä. Avopuolisot voivat halutessaan laatia keskinäisen testamentin ja näin määrätä omaisuuden jakamisesta toisen kuollessa. Avoliitto rakentuu omaisuuden erillisyyden periaatteelle, ja omaisuuden erottelussa molemmat pitävät omistamansa omaisuuden. Tämän seurauksena myös keskinäinen testamentti koskee ainoastaan omaisuutta, joka kuului ensiksi kuolleelle puolisolle eikä omaisuudesta toimiteta ositusta. (Aarnio & Kangas 2015, 502.)

Keskinäinen testamentti tehdään yleensä rajoitetun omistusoikeustestamentin kaltaiseksi, ja se voidaan tehdä joko yhtenä tai kahtena kappaleena. Jos kappaleita on kaksi, molempien on oltava tallella toisen puolison kuollessa. Toisen kappaleen ollessa kateissa, on pyrittävä selvittämään, onko testamentti tarkoituksenmukaisesti hävitetty tai tuhottu ensiksi kuolleen puolison toimesta. Jos näin on, testamentin katsotaan peruuntuneen. Yhtenä kappaleena tehty keskinäinen testamentti voidaan peruuttaa ainoastaan tekemällä erillinen peruutusasiakirja tai uusi testamentti, jolla edellinen peruutetaan. (Aarnio & Kangas 2015, 504-505, 513.) Avopuoliso voi halutessaan peruuttaa oman määräyksensä testamentissa. Peruuttaminen tapahtuu ilmoittamalla asiasta. Tätä kutsutaan yksipuoliseksi peruuttamiseksi. (Aarnio & Kangas 2015, 507.) Avopuolisoiden keskinäinen testamentti raukeaa avoliiton päättyessä eroon. Avopuolisoiden mennessä naimisiin, keskinäinen testamentti pysyy voimassa. Testamentti on suositeltavaa päivittää naimisiin menon jälkeen. (Aarnio & Kangas 2015, 567-568.)

7.5 Avopuolisoiden keskinäinen sopimus elatusvelvollisuudesta

Avopuolisilla ei ole elatusvelvollisuutta toisiaan kohtaan. Puolisot voivat sopimusvapauden perustuen tehdä sopimuksen myös elatusvelvollisuutta koskien. Sopimus on vapaa- muotoinen eli laissa ei ole määritelty sopimukselle tiettyä muotoa. (Kangas 2019, 423.) Elatusvelvollisuuden mukaan puolisoiden tulee huolehtia perheen yhteisestä taloudesta ja toistensa toimeentulosta. Molempien on osallistuttava tähän omankykynsä mukaisesti.

Avopuolisoiden välinen sopimus elatusvelvollisuudesta voi tietyssä tilanteessa oikeuttaa leskeksi jääneen avopuolison leskeneläkkeeseen, vaikka normaalisti avoleski ei siihen ole oikeutettu. Työtapaturma- ja ammattitautilaissa säädetään, että leskeneläkkeeseen on oikeutettu myös avioliiton omaisessa suhteessa elävän puoliso, joilla on tai on ollut yhteinen lapsi tai puoliset ovat tehneet keskinäisen sopimuksen elatusvelvollisuudesta. Oikeus leskeneläkkeeseen muodostuu, vaikka yhteinen lapsi syntyisi vasta avopuolison kuoltua työtapaturman seurauksena. Kyseisen sopimuksen avulla puoliset voivat turvata toistensa

toimeentulon, jos jompikumpi puolisoista menehtyisi työtapaturman seurauksena. Kirjallisesti tehty sopimus, joka voidaan todistaa oikeaksi, oikeuttaa leskeksi jääneen saamaan leskeneläkettä. (Kangas 2012, 332–333; Työtapaturma- ja ammattitautilaki 459/2015, 100 §.) Huomioitavaa on, että sopimus ei oikeuta leskeneläkkeeseen kuin nimenomaan silloin, jos puolison on menehtynyt työtapaturmassa. Kuolinsyyn ollessa jokin muu, ei leskellä ole oikeutta eläkkeeseen huolimatta siitä, että puoliset ovat laatineet keskinäisen sopimuksen elatusvelvollisuudesta.

8 Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta

8.1 Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisujen analysointi

Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta on ollut voimassa noin 10 vuotta. Tähän työhön on kerätty kaikki kolme oikeustapausta kuluneilta vuosilta, joihin korkein oikeus on antanut ennakkopäätöksen ja joihin avoliittolaisia on sovellettu. Kaikissa kolmessa tapauksessa on kyse avoliittolain mukaisesta hyvitysvaatimuksesta. Ennakkoratkaisuista on toteutettu analyysit, joiden perusteella pyritään selvittämään, kuinka korkein oikeus tulkitsee avoliittolaisia. Analyyseissä esitellään käsiteltävä oikeustapaus, jonka jälkeen tarkastellaan korkeimman oikeuden arviointia sekä ratkaisua. Lopuksi nostetaan esiin korkeimman oikeuden tulkintalinjoja. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota siihen, kuinka korkein oikeus on perustellut ratkaisunsa ja mitkä oikeustapauksissa ilmenneet seikat ovat olleet merkityksellisiä annetun ratkaisun kannalta.

8.2 KKO:2018:5

Avopuolison isä oli vastikkeetta tehnyt huomattavan määrän rakennustyötä avopuolisoiden yhteistä omakotitaloa rakennettaessa. Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevillä perusteilla katsottiin, että avopuolisoiden yhteistaloutta purettaessa avopuolisolla ei ollut oikeutta saada toiselta avopuolisolta hyvitystä isänsä tekemän rakennustyön perusteella. (Ään.)(KKO:2018:5.)

Avopuolisoiden A ja B avoliitto on kestänyt 15 vuoden ajan vuodesta 1997 päättyen eroon vuonna 2012. Avopuolisilla on kaksi yhteistä lasta ja avoliitto on kestänyt yli 5 vuotta, joten avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa säädetyt avoliiton määritelmät toteutuvat ja lakia voidaan soveltaa tapaukseen. Puolisilla on lisäksi yhteinen omakotitalo, joka sijaitsee yhteisesti omistetulla kiinteistöllä. Talon rakentamiseksi puoliset ovat ottaneet yhteistä asuntolainaa. (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 3 §; KKO:2018:5.)

Avoliiton päätyttyä pesänjakaja oli toimittanut omaisuuden erottelun ja määrännyt A:n maksamaan B:lle hyvitystä 35 000 euroa korkoineen. A nosti kanteen käräjäoikeuteen ja vaati pesänjakajan määräystä hyvityksen maksamisesta kumottavaksi. Käräjäoikeus hyväksyi kanteen ja katsoi, ettei A ollut velvollinen maksamaan hyvitystä B:lle. B valitti hovioikeuteen, mutta hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota. B:lle myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen ja hän vaati hovioikeuden tuomion kumoamista ja kanteen hylkäämistä. (KKO:2018:5.)

Tapaukseen on sovellettu avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain (26/2011) 8. §:ää. Säännös sisältää edellytykset hyvitykselle. Lain säännöksen mukaan oikeus hyvitykseen syntyy, jos avopuoliso on antamallaan panoksella yhteisen talouden hyväksi synnyttänyt toiselle puolisoista perusteetonta etua (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 8.1 §). Yhteistalouden hyväksi annettu panos voi olla työ- tai rahapanosta tai näihin verrattavaa toimintaa (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 8.2 §). Oikeutta hyvitykseen ei synny, jos yhteistalouden hyväksi annetun panoksen katsotaan synnyttäneen vain vähäistä perusteetonta etua toiselle puolisoista (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 8.3 §).

Oikeus hyvitykseen voi syntyä, jos yhteistalouden hyväksi on suoritettu esimerkiksi työ- tai rahapanosta sekä annetun panoksen seurauksena toiselle puolisoista syntyy huomattavaa perusteetonta etua toisen kustannuksella (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 8 §).

Avoliittolain hyvitysedellytyksien täyttymistä arvioidaan perusteettoman edun syntymisen nojalla. Jos puolisolle on syntynyt vain vähäistä etua toisen kustannuksella, ei sen katsota oikeuttavan puolisoa hyvitykseen. Säännös sulkee lain soveltamisen ulkopuolelle avopuolisoiden väliset omaisuuteen liittyvät riidat, joissa kyse on pienistä yhteistalouden hyväksi annetuista panoksista. (Kangas 2019, 441.)

Tapauksessa oli ratkaistava tulkinnallinen ongelma siitä, oliko kyseessä puolison järjestämä panos yhteistalouden hyväksi vai suoraan kolmannen osapuolen tekemä panos molempien asianomaisten lukuun. Korkeimman oikeuden oli myös ratkaistava, voiko perusteetonta etua syntyä välillisesti kolmannen osapuolen yhteistalouden hyväksi antaman vastikkeettoman panoksen seurauksena ja oikeuttaako se puolison saamaan hyvitystä toiselta.

Korkeimman oikeuden arviointi ja ratkaisu tapaukseen

Korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden tuomiota, vaan katsoi B:n isän tehneen työpanoksen puolisoisten yhteiseen lukuun. Korkeimman oikeuden tulkinnan mukaan A ei saanut perusteetonta etua B:n kustannuksella eikä B ollut oikeutettu saamaan hyvitystä A:lta. Korkein oikeus tulkitsi avoliittolain 8. §:ää niin, että hyvitykseen oikeuttava panos voi olla esimerkiksi toisen puolison lahjana saamaa varallisuutta, jonka hän on käyttänyt yhteistalouden hyväksi. Tämän lisäksi myös muiden hyvityksen edellytyksien on täyttyvä. Käsiteltävässä tapauksessa kyseessä ei kuitenkaan ollut yhteisen talouden hyväksi annettu rahapanos vaan työpanos. Keskeiseksi kysymykseksi nousikin, voiko vastikkeetta kolmannelta osapuolelta saatua työpanosta pitää hyvitykseen oikeuttavaksi. (KKO:2018:5.)

Ratkaisussa korkein oikeus ei antanut alempien oikeusasteiden tapaan painoarvoa asianosaisten ja isän antamille lausunnoille siitä, kenen lukuun työpanos oli tehty. Työpanos oli suoritettu vastikkeetta, joten näyttöä siitä ei ollut, että työ olisi ainoastaan tehty B:n lukuun. Ilman vaadittavaa näyttöä siitä, kenen lukuun työpanos oli tosiallisesti tehty, katsoi korkein oikeus avoliittolain 6. §:ssä säädetyn yhteisomistusolettaman soveltuvan tapaukseen. Korkein oikeus tulkitsi lain säännöstä niin, että yhteisomistusolettamaa voidaan soveltaa myös muuhun kuin irtaimeen esineeseen. (KKO:2018:5.)

Korkein oikeus painotti ratkaisun perusteluissaan rakennustyöpanoksen suorittamisen aikana vallinneita olosuhteita. Työpanos suoritettiin yhteisen omakotitalon rakentamiseksi yhteiselle kiinteistölle, jolloin isän voidaan katsoa tehneen rakennustyön puolisoiden yhteiseksi hyväksi. Lisäksi korkein oikeus nosti esiin laintulkinnallisen näkökulman siitä, että useat avoliitossa elävien vanhemmat tai muut läheiset auttavat puolisoita vastikkeetta perheen yhteiseksi hyväksi esimerkiksi hoitamalla lapsia. Jos kyseenslaisia panoksia yhteistalouden hyväksi pidettäisiin hyvitykseen oikeuttaviksi, todennäköisesti avopuolisoiden väliset riitatilanteet lisääntyisivät. Tämänkaltaista tulkintaa ei voitaisi pitää lain tarkoituksen mukaisena. (KKO:2018:5.)

Korkeimman oikeuden tulkinnan mukaan B:n isän tekemä rakennustyö on tehty molempien puolisoiden yhteiseen lukuun, eikä kyseessä ole B:n yhteistalouden hyväksi antama panos. A:n ei katsota saaneen perusteetonta etua B:n kustannuksella eikä A:ta veloiteta maksamaan hyvitystä B:lle. Korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden tuomiota. (KKO:2018:5.)

8.3 KKO:2019:69

A ja B olivat olleet avoliitossa 1980-luvun lopusta alkaen. He olivat vuosina 2007–2008 asuneet yhtäjaksoisesti erillään noin seitsemän kuukauden ajan mutta palanneet jälleen yhteen. Avoliitto oli sittemmin päättynyt vuonna 2012. A on vaatinut hyvitystä perheen kodin ja B:n omistaman yrityksen hyväksi tekemästään työstä. (KKO:2019:69.)

B oli vaatinut pesänjakajan määräämistä omaisuuden erottelemiseksi. A esitti hyvitysvaatimuksen pesänjakajalle omaisuuden erottelun yhteydessä. Pesänjakaja oli hylännyt vaatimuksen. (KKO:2019:69.)

A nosti kanteen käräjäoikeuteen, jossa hän vaati muutosta pesänjakajan ratkaisuun. A vaati, että B veloitetaan maksamaan hänelle hyvitystä 2 416 570,12 euroa. Käräjäoikeus hylkäsi kanteen. A valitti tuomiosta hovioikeuteen. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomion lopputulosta ja asia eteni korkeimman oikeuden käsiteltäväksi. Korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden tuomion lopputulosta. (KKO:2019:69.)

Tapaukseen on sovellettu avoliittolain (26/2011) pykälää 3 ja 8. Avopuolison ja avoliiton määritelmät on sisällytetty lain 3. §:ään. Avoliittolailla säännellyksi avoliitoksi voidaan katsoa liitto, joka täyttää lain säännöksen tunnusmerkit eli avopuolisot ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai heillä on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi. Avopuolisoiksi ei katsota henkilöitä, jotka ovat avioliitossa. Lain 8. §:ssä säädetään hyvityksen edellytyksistä. Avopuolison on täytynyt suhteen aikana antaa puolisoiden yhteistalouden hyväksi sellainen panos, joka on auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan tai säilyttämään omaisuuttaan ja annetun panoksen seurauksena toisen puolison voidaan katsoa saavan perusteetonta etua toisen kustannuksella omaisuutta eroteltaessa. Edellytykset hyvitykselle eivät täyty, jos annetun panoksen katsotaan olleen suuruudeltaan vähäinen. (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 3§ & 8 §; KKO:2019:69.)

Ratkaistavat oikeudelliset ongelmat oikeustapauksessa olivat: oliko puolisoiden liitto yksi yhtenäinen vai kaksi erillistä liittoa puolisoiden välirikon ja erillään asumisen takia. Huomiioon tuli ottaa myös A:n noin kolmen kuukauden seurustelusuhde eri henkilön kanssa erillään asumisen aikana. Lisäksi tapauksessa oli arvioitava, täytyivätkö avoliittolain mukaiset edellytykset hyvitykselle. (KKO:2019.69.)

Korkeimman oikeuden arviointi ja ratkaisu tapaukseen

Tuomiossaan korkein oikeus katsoi, ettei B:lle ollut syntynyt perusteetonta etua A:n kustannuksella, joten A ei ollut oikeutettu saamaan hyvitystä B:ltä. Tapausta arvioitaessa korkein oikeus painotti hallituksen esityksessä (37/2010) määriteltyjä avoliiton tunnusmerkkien täyttymistä sekä sitä, mikä oli puolisoiden erilleen muuton tarkoitus. Jotta määritelmät lain 3. §:n mukaisesti täytyisivät, on osapuolten oltava keskenään parisuhteessa, asuttava yhdessä sekä heillä on oltava yhteinen talous (HE 37/2010, 21). Korkein oikeus totesi, että liiton kestoa tarkastellessa oli otettava huomioon myös asianosaisten erilleen muuton tarkoitus. Jos erilleen muuton tarkoituksena oli katkaista myös parisuhde, olisi liitot katsottava kahdeksi erilliseksi liitoksi. Jos taas puolisoiden tarkoituksena ei ollut katkaista parisuhdetta vaan asua erillään väliaikaisesti, voitaisiin liiton katsoa jatkuneen yhtäjaksoisesti. Avoliiton päättämiseksi ei vaadita samanlaista todistettavaa tahdonilmaisua kuin esimerkiksi avioliitossa. Tämän seurauksena korkeimman oikeuden oli arvioitava liiton kestoa asianomaisten antamien selvityksien perusteella. (KKO:2019:69.)

Korkeimman oikeuden mukaan, lyhyt tai väliaikainen erillään asuminen ei katkaise avoliittoa. Liiton kestoa arvioitaessa on otettava huomioon myös puolisoiden yhdessä olo aika sekä se, millainen heidän suhteensa on ollut erillään asumisen aikana. On arvioitava asuolosuhteiden vakiintuneisuutta sekä taloudellisten suhteiden järjestämistä. (KKO:2019:69.)

Korkeimman oikeuden mukaan seitsemän kuukauden erillään asumista ei voida pitää lyhyenä aikana, joka tukee sitä, että avoliitto olisi päättynyt ensimmäisen kerran vuonna 2007. Erillään asumisen aika tulee kuitenkin suhteuttaa yhdessä olon aikaan, joka kyseisessä tapauksessa on ollut noin 18 vuotta. Seitsemää kuukautta 18 vuoden aikana taas ei voida pitää kovinkaan pitkänä ajanjaksona, joka tukee avoliiton yhtäjaksoisuutta. Asunto, johon A muutti välirikon takia, oli B:n omistama sekä sijaitsi lähellä asianosaisten yhteistä kotia. Lisäksi katsottiin, ettei asuntoa ollut hankittu välirikon seurauksena vaan sijoitusmielessä jo aiemmin. Myös tämä seikka tuki asianosaisten tarkoitusta muuttaa väliaikaisesti erilleen katkaisematta avoliittoa. (KKO:2019:69.)

Korkein oikeus ei pitänyt merkittävänä seikkana A:n seurustelusuhdetta puolisoiden erillään asumisen aikana. Suhteen jälkeen puolisot ovat pian palanneet takaisin yhteen ja avoliitto on jatkunut vielä neljän vuoden ajan. Korkein oikeus katsoi, että asianosaisten avoliitto oli jatkunut keskeytyksettä vuodesta 1989 vuoteen 2012 ja hyvityksen edellytyksiä tarkastellaan kyseiseltä ajanjaksolta. Osa korkeimman oikeuden jäsenistöstä oli tästä eri mieltä samoin kuin hovioikeus. Heidän mukaansa liitto olisi tullut katsoa kahdeksi erilliseksi liitoksi ja näin ollen hyvityksen edellytyksiä olisi pitänyt arvioida vain jälkimmäisen liiton osalta. (KKO:2019:69.)

Korkein oikeus ei katsonut A:n tehneen merkittävää työpanosta B:n yrityksen hyväksi, josta olisi seurannut perusteetonta etua B:lle. A toimi palkkatyöläisenä yrityksessä ja hänellä oli jopa paremmat edut sekä palkka samassa asemassa toimiviin kollegoihinsa nähden. Korkein oikeus totesi, että molemmat osapuolet olivat antaneet oman panoksensa yhteistalouden hyväksi. A hoitamalla enemmän lapsia ja yhteistä kotia ja B rahoittamalla perheen elämisen kustannuksia. B:lle ei syntynyt perusteetonta etua A:n kustannuksella eikä näin ollen A ollut oikeutettu saamaan hyvitystä B:ltä. (KKO:2019:69.)

8.4 KKO:2020:65

Avopuoliso B oli ostanut puoliosuuden kiinteistöstä, josta avopuoliso A ennestään omisti puolet ja jolla sijaitsevassa omakotitalossa avopuolisot asuivat. A ja B olivat yhdessä ottaneet pankkilainan, joka pääosin oli käytetty B:n ostaman kiinteistöosuuden kauppahinnan maksamiseen ja talon korjauskuluihin. Siltä osin kuin A oli maksanut B:n hyväksi käytettyä lainaosuutta, avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain 8 §:ssä tarkoitetun hyvityksen maksamisen edellytysten katsottiin täyttyvän ja B veloitettiin suorittamaan hyvitystä A:lle. Kysymys myös hyvityksen sovittelun edellytyksistä sekä pesänjakajan palkkiosta. (KKO:2020:65.)

Avopuolisot ovat olleet avoliitossa noin kahden vuoden ja kolmen kuukauden ajan vuosina 2014–2016. Ajallisesti liitto ei täytä lailla säännellyn avoliiton tunnusmerkkejä, mutta yhteisen lapsen takia liittoon voidaan soveltaa avoliittolakia. Avopuoliso B on muuttanut puolison A omistamaan omakotitaloon liiton alkaessa. B on lupautunut ostamaan puolet kiinteistöstä, jolla omakotitalo sijaitsee. Tätä varten puoliset ovat ottaneet yhteistä pankkilainaa 180 000 euroa, josta 128 805,50 euroa käytettiin siihen, että B:n oli mahdollista ostaa puoliosuus kiinteistöstä. Jäljelle jääneestä lainarahasta 26 805,50 euroa käytettiin A:n asuntolainan poismaksuun ja 24 389 euroa kiinteistöllä sijaitsevan omakotitalon korjauskuluihin. Kun puoliset ovat eronneet ja kiinteistö on päätetty myydä, on lainaa ollut jäljellä 167 643,30 euroa. Kiinteistö myytiin 200 000 eurolla, josta jäi jäljelle 15 189,76 euroa, kun siitä vähennettiin jäljelle jäänyt laina, myyntikulut 6710 euroa sekä pesänjakajan palkkio 10 456,94 euroa. (KK:2020:65.)

A esitti hyvitysvaatumuksen pesänjakajan toimittaman omaisuuden erottelun yhteydessä. A vaati hyvitystä B:ltä yhteensä 51 000 euroa. Pesänjakaja velvoitti B:n suorittamaan A:lle hyvityksenä vaaditun määrän. B oli määrätty maksamaan omista varoistaan 43 405,11 euroa sekä oma osuutensa yhteisen omaisuuden säästöstä eli 7594,90 euroa hyvityksenä A:lle. (KKO:2020:65.)

B nosti kanteen käräjäoikeuteen ja vaati ensisijaisesti pesänjakajan määräystä hyvityksen maksamisesta hänen omista varoistaan kumottavaksi tai hyvityssumman sovitteluksi nolnaan euroon. Toissijaisesti B vaati hyvitysmäärän vahvistamista 7 594,89 euroon. (KKO:2020:65.)

Käräjäoikeus hylkäsi B:n nostaman kanteen. Tapaus eteni hovioikeuden käsiteltäväksi ja hovioikeus muutti käräjäoikeuden tuomiota alentamalla B:n maksettavaksi määrättyä hyvityssummaa A:lle. A:n valituslupa korkeimpaan oikeuteen hyväksyttiin ja korkein oikeus päätyi muuttamaan hovioikeuden tuomiota.

Tapaukseen on sovellettu avoliittolain 7. §:n 2. momenttia ja 8. §:ää. Lain 7. § 2. momentin mukaan avopuolisolla tai kuolleen avopuolison perillisellä on oikeus hakea pesänjakajaa omaisuuden erottelua varten. Avoliittolain 8. § sisältää edellytykset hyvitysvaatumuksen esittämiseksi. (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 7.2 §; KKO:2020:65.)

Tuomioistuimet olivat yksimielisiä siitä, että B oli saanut perusteetonta etua A:n kustannuksella ja A oli oikeutettu saamaan hyvitystä. Korkeimman oikeuden ratkaistavana oli A:n valituksen perusteella pääasiassa hyvityssumman suuruus. Jos hyvityssummaa korotetaan, korkeimman oikeuden on arvioitava myös mahdollisuus hyvityssumman sovitteluun B:n vaatimuksesta.

Korkeimman oikeuden arviointi ja ratkaisu tapaukseen

Korkein oikeus arvioi tapauksen ratkaisemiseksi seuraavia seikkoja: yhteistalouden hyväksi annettu panos, omaisuuden kartuttaminen ja säilyttäminen, perusteeton etu ja hyötyminen toisen kustannuksella, hyvityksen sovittelu sekä pesänjakajan palkkio. Tapauksen ratkaisemiseksi korkein oikeus on käyttänyt apunaan hallituksen esitystä (37/2010) sekä perusteettoman edun palautusta koskevaa oikeuskäytäntöä. Korkeimman oikeuden mukaan avoliittolain hyvityssäännöksen soveltaminen vastaa pitkälti perusteettoman edun palautusta koskevia tulkintoja ja oikeuskäytäntöä. (KKO:2020:65.)

B väitti ostaneensa puolisosuuden kiinteistöstä ainoastaan, koska he olivat yhdessä A:n kanssa sopineet ottavansa lainan tätä varten eikä tarkoituksena edes ollut, että B:n rahoituspanos kattaisi koko hänen osuuttaan kauppahinnasta. B:n mukaan kyseessä on ollut sopimus ja lahjaluontoinen oikeustoimi. A:n mukaan kyseessä oli yhteistalouden hyväksi annettu panos eikä lahja. Korkein oikeus katsoi, ettei B:llä lahjansaajana ollut tarpeeksi todisteita sen tueksi, että kyseessä olisi ollut lahja. (KKO:2020:65.)

Yhdessä otetusta pankkilainasta oli käytetty 51 000 euroa enemmän B:n kuin A:n hyödyksi. Korkein oikeus katsoi A:n antaneen panoksen yhteistalouden hyväksi avoliittolain 8. §:n 2. momentin 3. kohdan mukaisesti sitoutumalla yhteiseen velkaan. Panoksen suuruutta arvioidessa, korkein oikeus vetosi velkakirjalain 2. §:n 2. momenttiin sekä vakiintuneeseen oikeustapaan. Edellä olevin perusteluin, korkein oikeus katsoi velkavastuun jakautuvan sen mukaan, kuinka suuren vastikkeen puoliset ovat henkilökohtaisesti saaneet. Lopullisten laskelemien mukaan B on saanut omaksi hyödykseen yhteensä 51 000 euroa A:n kustannuksella. (KKO:2020:65.)

Korkein oikeus totesi A:n antaneen yhteistalouden hyväksi panoksen, joka oli auttanut B:tä kartuttamaan tai säilyttämään omaisuuttaan, ja jonka seurauksena B:lle oli koitunut perusteetonta etua A:n kustannuksella. Arviointinsa tukena korkein oikeus on käyttänyt perusteettoman edun palautukseen liittyvää oikeuskäytäntöä. Ilman hyvityksen maksamista A:lle, B:n katsotaan saavan perusteetonta etua A:n kustannuksella. Tämän seurauksena edellytykset hyvitykselle täyttyvät. (KKO:2020:65.)

Korkein oikeus suostui sovittelemaan korotettua hyvitystä B:n vaatimuksen mukaisesti ottaen huomioon hänen huonon taloudellisen tilanteensa eron jälkeen. Hyvitykseksi määrättiin 40 000 euroa. Koska maksettavaksi hyvitykseksi ei määrätty A:n vaatimaa 51 000 euroa, oli korkeimman oikeuden käsiteltävä vielä asiaa pesänjakajan palkkiota koskien. A:n mukaan palkkiota ei olisi tullut vähentää kiinteistön kauppahinnasta. Korkein oikeus katsoi, että palkkiota ei voida vähentää kiinteistön myyntihinnasta, vaan molempien on vastattava pesänjakajan palkkiosta omilla varoillaan. Perusteluissaan korkein oikeus toteaa, ettei

avoliittolaissa erikseen säädetä pesänjakajan palkkion suorittamisesta eikä avopuolisoiden eroteltava omaisuus muodosta perintökaaressa tarkoitettua pesää, josta pesänjakajan palkkio voitaisiin suorittaa. Tämän seurauksena korkein oikeus katsoi, ettei pesänjakajan palkkiota voida vähentää yhteisen omaisuuden säästöstä, vaan palkkio on maksettava molempien puolisoitten henkilökohtaisista varoista. Kyseistä tulkintaa tukevat myös lakivaliokunnan perustelut (LaVM 23/2010 vp, 5) avoliittolain 7 §:n 2 momentista. Aviopuolisot vastaavat pesänjakajan palkkiosta yhdessä henkilökohtaisilla varoillaan ja tätä voidaan soveltaa myös silloin, kun kyseessä on avoliitto. (KKO:2020:65.)

Korkein oikeus muutti hovioikeuden tuomiota ja määräsi B:n maksamaan A:lle hyvitystä 40 000 euroa. B:n on maksettava A:lle 32 405,11 euroa hovioikeuden vahvistaman 7594,89 euron hyvityksen lisäksi.

8.5 Korkeimman oikeuden avoliittolain tulkintalinjaukset

Tutkimuksessa analysoitujen korkeimman oikeuden ratkaisemien oikeustapausten pohjalta saatiin tietoa korkeimman oikeuden tulkintalinjauksista avoliittolakia koskien. Ennakkopäätösten avulla selvitettiin mihin seikkoihin korkein oikeus kiinnitti huomiotaan tapauksia ratkaistessaan ja mitkä asiat vaikuttivat annettuihin ratkaisuihin. Avoliittolain lisäksi korkeimman oikeuden päätöksen tekoa ohjasivat hallituksen esitys (37/2010) avoliittolaista sekä aiempi oikeuskäytäntö ajalta ennen avoliittolain voimaantuloa. Hallituksen esityksen avulla korkein oikeus pystyi arvioimaan esimerkiksi lain tarkoitusta ja toteuttamaan päätöksenteoa myös sen puitteissa. Avoliittolaista ei ole vielä paljoa oikeuskäytäntöä, joten korkein oikeus käytti suuntaviivoina avoliittoja koskevaa oikeuskäytäntöä ajalta ennen avoliittolakia.

Kaikissa käsitellyissä oikeustapauksissa oli kyse hyvitysvaatimuksesta, joihin sovellettiin avoliittolain 8. §:ää. Ennen muiden seikkojen arvioimista, oli tarkasteltava, täyttääkö tapauksen avoliitto avoliittolain 3. §:n edellytykset avoliittolain soveltamiselle. Tämän jälkeen tarkasteltiin hyvityksen edellytysten täyttymistä eli yhteistalouden hyväksi annetun panoksen luonnetta sekä perusteettoman edun syntymistä. Tapauksissa korkein oikeus on kiinnittänyt huomiota asioiden kokonaisuuksiin ottaen huomioon myös lain tarkoituksen tulkitsematta lakia ainoastaan sana sanalta. Seuraavaksi käsitellään korkeimman oikeuden päätöksistä syntyneitä tulkintalinjoja.

KKO:2018:5 perusteella voidaan katsoa, että avopuoliso ei voi saada hyvitystä toiselta kolmannen osapuolen yhteistalouden hyväksi antaman panoksen perusteella. Korkein oikeus nosti esiin perusteluissaan laintulkinnallisen näkökulman siitä, että useat avoliitossa elävien vanhemmat tai muut läheiset auttavat puolisoita vastikkeetta perheen yhteiseksi hyväksi esimerkiksi hoitamalla lapsia. Korkeimman oikeuden kanta on, että jos vastaavia panoksia

yhteistalouden hyväksi pidettäisiin hyvitykseen oikeuttaviksi, todennäköisesti avopuolisoiden väliset riitatilanteet lisääntyisivät eikä tämä olisi lain tarkoituksen mukaista. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tulkintalinja rajaa hyvityssäännöksen ulkopuolelle kaikki kolmansien osapuolien tekemät vastikkeettomat panokset toisen puolison tai puolisoitten yhteiseksi hyväksi. Yhteistalouden hyväksi annetun panoksen tulee olla siis avopuolison henkilökohtaisesti suorittama. Korkeimman oikeuden linjan mukaan myös avoliittolain 6. §:ään sisältyvää yhteisomistusolettamaa voidaan soveltaa irtaimen esineen lisäksi muuhun omaisuuteen, jos ei ole selvää kenelle omaisuus kuuluu. Tässä tapauksessa kyse oli kolmannen osapuolen antamasta vastikkeettomasta työpanoksesta, jonka kohdistumista ainoastaan toisen hyväksi, ei voitu todistaa.

Avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa ei säädetä siitä, milloin avoliiton katsotaan virallisesti päättyneen. Tämä voi luoda monitulkintaisia ja hankaliakin tilanteita lainsoveltajien näkökulmasta. Korkeimman oikeuden mukaan lyhyt aikainen erillään asuminen ei vielä katkaise avoliittoa. KKO:2019:69 perusteella avoliiton kestoa on tarkasteltava kokonaisuutena. On arvioitava erilleen muuton tarkoitusta, suhteutettava avoliiton kesto erillään asumisen keston sekä tarkasteltava saatujen selvitysten perusteella millainen suhde on ollut erillään asumisen aikana. Tapauksen perusteella korkeimman oikeuden tulkintalinjana on, ettei avoliiton kestoa ja sen päättymisajankohtaa arvioida ainoastaan esimerkiksi sen mukaan, milloin puoliset ovat muuttaneet erilleen. Erilleen muutto ei siis välttämättä päättä avoliittoa. Avoliiton ei tule katsoa päättyneen ilman selkeitä todisteita siitä, että liitto on ollut tarkoitus päättää.

Tulkittaessa avoliittolain 8. §:n hyvitysedellytysten täyttymistä ja yhteistalouden hyväksi annettua panosta, on hyvitystä vaativan osapuolen yhteistalouden hyväksi antaman panoksen lisäksi arvioitava myös toisen avopuolison antama panosta yhteistalouden hyväksi. KKO:2019:69 perusteella korkein oikeus tulkitsee, ettei esimerkiksi toisen puolison suurempi rahallinen panostus yhteisen talouden hyväksi oikeuta häntä välttämättä saamaan hyvitystä toiselta puolisoilta. Toisen puolison huolehtiessa enemmän yhteisen talouden rahallisesta puolesta, voi toinen antaa panostaan yhteistalouden hyväksi esimerkiksi hoitamalla enemmän lapsia tai tekemällä kotitöitä. Tällöin puolisoitten voidaan katsoa antaneen henkilökohtaista panostaan yhteistalouden hyväksi tasapuolisesti.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisun 2020:65 perusteluissa korostui aiempi oikeuskäytäntö liittyen perusteettoman edun palautukseen, jota voitiin soveltaa avoliittoihin ennen avoliittolain voimaantuloa. Tästä voidaan tulkita, että sovellettaessa avoliittolain hyvityssäännöstä, voidaan tapauksen ratkaisemisen apuna käyttää perusteettoman edun palautusta koskevaa oikeuskäytäntöä. Kyseiseen tapaukseen liittyi myös kysymys pesänjakajan

palkkion suorittamisesta. Korkeimman oikeuden tulkinnan mukaan, puoliset vastaavat pesänsajakajan palkkiosta yhdessä henkilökohtaisilla varoillaan.

9 Yhteenveto ja pohdinta

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia, miten avoliittolakia tulkitaan ja sovelletaan käytännössä sekä mitä edellytyksiä avoliittolain soveltamiselle on. Tutkimuksen teoriaosassa käsiteltiin lainsäädännön ja oikeuskirjallisuuden avulla avoliittoihin kohdistuvaa sääntelyä ja tutustuttiin avoliittojen yleisyyteen. Lisäksi teoriaosassa vertailtiin avo- ja avoliittojen eroja juridisesta näkökulmasta. Teoriaosan avulla pyrittiin erityisesti selvittämään, kuinka lailla säännelty ja lailla sääntelemätön avoliitto eroavat toisistaan, millainen avoliittolain sisältö on sekä miten sääntely vaikuttaa avoliittoihin. Työn loppuun toteutettiin analyysit kolmesta oikeustapauksesta, joihin korkein oikeus on antanut ennakkoratkaisunsa. Tutkimus keskittyi tarkastelemaan erityisesti korkeimman oikeuden tulkintaa oikeustapauksissa, joissa avoliitto oli päättynyt eroon ja joihin on voitu soveltaa avoliittolakia. Analysoimalla ennakkoratkaisuja, pyrittiin saamaan tietoa lain soveltamisesta ja tulkinnasta käytännössä.

Lailla säännellyn ja lailla sääntelemättömän avoliiton keskeisimmät erot oikeudellisesta näkökulmasta ovat lakisääteisessä avoliitossa olevat mahdollisuudet pesänjakajan hakemiseen omaisuuden erottelemiseksi, hyvityksen vaatimiseen sekä avolesken avustukseen. Avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annettua lakia ei voida soveltaa muihin kuin jo päättäneisiin avoliittoihin. Todellisuudessa liitot eivät eroa toisistaan silloin, kun puoliset ovat edelleen yhdessä. Tehdyn tutkimuksen perusteella huomataan, että yleisesti avoliittoon kohdistuvat oikeudelliset vaikutukset ovat vähäisiä. Kyseessä on melko vapaamuotoinen liitto, eikä puolisoilla ole juurikaan oikeudellista suojaa. Avopuolisoiden on itse sopimusvapauden nojalla erikseen sovittava esimerkiksi varallisuussuhteistaan tai perinnöstä. Tehdyt sopimukset helpottavat tilanteita puolisoitten erotessa tai toisen puolison menehtyessä.

Analyyseihin valittiin kaikki kolme oikeustapausta, joihin korkein oikeus on antanut ratkaisunsa ja joihin avoliittolakia on sovellettu lain voimaan tulon jälkeen. Kaikissa oikeustapauksissa on kyse toisen avopuolison esittämästä hyvitysvaatimuksesta ja sen ratkaisemisesta. Kaikkiin tapauksiin on sovellettu avoliittolain 8. §:ää, joka sisältää edellytykset hyvitykselle.

Avopuolisolla on oikeus hyvitykseen, jos hän on yhteistalouden hyväksi antamallaan panoksella auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan tai säilyttämään tämän omaisuutta siten, että yhteistalouden purkaminen yksinomaan omistussuhteiden perusteella johtaisi perusteettoman edun saamiseen toisen kustannuksella.

Yhteistalouden hyväksi annetuksi panokseksi katsotaan:

- 1) työ yhteisen talouden tai toisen avopuolison omistaman omaisuuden hyväksi;
- 2) varojen käyttö yhteiseen talouteen;
- 3) varojen sijoitus toisen avopuolison omistamaan omaisuuteen; tai
- 4) muu näihin verrattava toiminta.

Oikeutta hyvitykseen ei ole, jos yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta koitunut perusteeton etu on olosuhteet huomioon ottaen vähäinen. (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011, 8 §.)

Kaikissa oikeustapauksissa oli kyse hyvitysvaatimuksesta, mutta perusteet hyvitysvaatimukselle erosivat toisistaan. Ensimmäiseksi analysoidussa tapauksessa kyse oli kolmannen henkilön suorittamasta vastikkeettomasta työpanoksesta yhteistalouden hyväksi, toisessa puolison työpanoksesta yhteistalouden ja avopuolison yrityksen hyväksi ja kolmannessa avopuolison antamasta rahapanoksesta yhteistalouden hyväksi.

Oikeustapauksen ratkaisemiseksi ensin oli arvioitava, voidaanko avoliittoon soveltaa lakia avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta. Arviointi tapahtuu avoliittolain 3. §:n avulla, johon on sisällytetty avopuolison ja avoliiton määritelmät. Oikeustapauksissa keskeisiä oikeudellisia ongelmia olivat muun muassa: millainen panos katsotaan yhteistalouden hyväksi annetuksi ja miten arvioidaan panoksesta koituneen perusteettoman edun suuruus sekä täyttyvätkö edellytykset hyvitykselle. Mikäli hyvitys määrättiin maksettavaksi, oli arvioitava myös seikkoja, joiden avulla pystyttiin määrittelemään oikean suuruinen hyvityssumma.

Hyvityksen määräämiseksi maksettavaksi, hyvitysvaatimuksen esittäjällä tulee olla kattavat perustelut vaatimukselleen. Hyvityksen tarkoitus ei ole avioliitossa annettavan tasingon lailla tasata puolisoitten omaisuuksia vaan ennemminkin pitää huolta, että molemmat saavat omansa avoliiton päätyttyä. Käsitellyissä oikeustapauksissa vaaditut hyvityssummat ovat olleet useita kymmeniä tuhansia euroja ja yhdessä kolmesta hyvityssumma määrättiin maksettavaksi. Tästä huomataan, että vaaditut hyvityssummat ovat mittavia ja oikeilla perusteilla toinen puolisoista voi sen joutua maksamaan.

Kahdessa kolmesta tapauksesta hyvitystä ei määrätty maksettavaksi. Myös kahdessa kolmesta tapauksesta korkeimman oikeuden ratkaisu ei syntynyt yksimielisesti, vaan molemmissa tapauksissa kaksi jäsentä oli eri mieltä ratkaisusta. Lisäksi kahdessa

oikeustapauksessa tuomioistuinten ratkaisuihin ilmeni joltain osin eroja toisiinsa verrattuna. Tästä voidaan päätellä lain monitulkintaisuus.

Aiempaa oikeuskäytäntöä ei ollut saatavilla avoliittolain soveltamisesta, mutta korkeimman oikeuden perustelujen mukaan hyvitys voidaan rinnastaa perusteettoman edun palautukseen ja apua ratkaisuihin voidaan hakea sitä koskevasta oikeuskäytännöstä. Korkeimman oikeus ei tarkastellut tapaukseen liittyviä seikkoja yksittäisinä asioina, vaan niistä pyrittiin muodostamaan kokonaisuus, jota arvioitiin. Tapauksen ratkaisemiseksi huomioitiin myös lain pääasiallinen tarkoitus ja tapaukset pyrittiin ratkaisemaan niin, että se toteutuisi. Tämän takia lakia ei voida tulkita täysin sanatarkasti. Tutkimuksen perusteella avoliittolaki on sisältöään melko suppea ja tulkinnanvarainen. Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut ja niistä syntyneet tulkintalinjat ohjaavat jatkossa lainsoveltajien tulkintaa laista.

Kun otetaan huomioon korkeimmassa oikeudessa käsiteltyjen yhteistalouden purkamiseen liittyvien oikeustapausten vähäinen määrä 10 vuoden aikana, olisi mielenkiintoista saada tutkimustietoa vastaavanlaisten oikeustapausten määrästä alemmissa tuomioistuimissa. Voittaisiin selvittää esimerkiksi sitä, saadaanko avopuolisoiden yhteistalouden purkaminen useimmiten ratkaistua esimerkiksi pesänjakajan avulla vai käsitelläkö tapauksia paljon alemmissa tuomioistuimissa. Toteutettavat jatkotutkimukset voisivat käsitellä ihmisten tietoisuutta avoliittolaista ja sen sisältämästä sääntelystä. Jatkotutkimuksen voisi toteuttaa myös tutkimalla avopuolisoiden varautumista eroon tai puolison kuolemaan esimerkiksi, kuinka usea avopari tekee keskinäisiä sopimuksia avoliitossa.

Lähteet

Aarnio, A. & Kangas, U. 2015. Suomen jäämistöoikeus II – Testamenttioikeus. 5. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Avioliittolaki 234/1929.

Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234#O1L2>

HE 37/2010.

Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2010/20100037#idp446992672>

Hotakainen, J. 2020. Avoliiton ja avioliiton erot perinnönjaossa. Vaasan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 20.2.2021.

Saatavissa

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/348552/Opinn%c3%a4ytety%c3%b6.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. 2. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Kangas, U. 2012. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. 2. uudistettu painos. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

Kangas, U. 2018. Perhevarallisuus oikeus. 3. uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent.

Kangas, U. 2019. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. 2. uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent.

KKO:2010:16

Saatavissa

<https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2010/20100016?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=KKO%3A2010%3A16>

KKO:2018:5

Saatavissa

<https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2018/20180005?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=avioliittoa>

KKO:2019:69

Saatavissa <https://korkeinoikeus.fi/fi/index/ennakkopaatokset/1566371285913.html>

KKO:2020:65

Saatavissa <https://korkeinoikeus.fi/fi/index/ennakkopaatokset/1599726176858.html>

Kolehmainen, A. 2015. Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Miettinen, T. (toim.) Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisen opinnäytetyön vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex. Edita Publishing Oy. 2, 7–9. Viitattu 19.01.2021.

Saatavissa www.edilex.fi/artikkelit/15461

Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011.

Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110026>

Laki eräistä yhteisomistussuhteista 180/1958.

Saatavissa <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1958/19580180>

Laki velan vanhentumisesta 728/2003.

Saatavissa <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030728#P7>

Maanpää, A. 2013. Avoliiton päättymisen – Avoliiton päättymisen varallisuus oikeudelliset vaikutukset ennen ja jälkeen lain avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta voimaantulon. Turun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 20.2.2021.

Saatavissa

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/66878/Opinnaytetyo%20Theseus.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Massinen, M. 2019. Avioliiton ja avoliiton väliset eroavaisuudet. Saimaan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 20.2.2021.

Saatavissa

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/167566/Massinen_Miitta.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Määttä T. & Paso, M. 2019. Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan. Helsinki: Unigrafia Oy.

Niemeläinen, M. 2020. Avoliittolain 8 §:n mukaisen hyvityksen edellytykset avoliiton päättyessä. Itä-Suomen yliopisto. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 20.2.2021.

Saatavissa https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/22729/urn_nbn_fi_uef-20200618.pdf?sequence=-1&isAllowed=y

Nystén, T. 2015. Parisuhteen juridiikkaa. Helsinki: Kauppakamari.

Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2005:22. 2–3 Viitattu 5.1.2021.

Saatavissa

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75774/omls_2005_22.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Perintökaari 40/1965.

Saatavissa

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1965/19650040?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perint%C3%B6kaari>

Pohjanheimo, S. 2015. Jäämistösuunnittelu avoliitossa – varautumisen vaihtoehdot maatilalla. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 20.2.2021.

Saatavissa

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/95008/Sanna.Pohjanheimo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Rantamäki, M. 2012. Testamentti, avopuolison jäämistöoikeudellinen turva. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 20.2.2021.

Saatavissa

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/53477/Rantamaki_Maarit.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Rämö, R. 2011. Avopuolisoiden yhteiselämän päättymisen taloudellinen järjestely. Saimaan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 20.2.2021.

Saatavissa

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/34948/Riitta_Ramo.pdf..pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sandell, I. 2019. Avoliiton purkautumisen taloudelliset vaikutukset. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 20.2.2021.

Saatavissa

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/161737/Sandell_Isabella.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Sjölund, T. 2011. Yhteistalouden purkautumisen vaikutukset omistussuhteisiin. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 20.2.2021.

Saatavissa

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/33410/Sjolund_Taina.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Suojanen, K., Korte, A., Savolainen, H. & Vanhanen P. 2015. Lakiopas – juridiikan perusteet. 1. painos. Helsinki: KS-Kustannus.

Tilastokeskus 2019. Laatuseloste, perheet. Viitattu 5.1.2021.

Saatavissa https://tilastokeskus.fi/til/perh/2019/perh_2019_2020-05-22_laa_001_fi.html

Tilastokeskus 2020. Perhetyypit. Viitattu 11.11.2020. Saatavissa <https://findikaattori.fi/fi/31>

Työtapaturma- ja ammattitautilaki 459/2015.

Saatavissa <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150459#O3L13P100>